

T.C.
MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İNSAN HAKLARI ANA BİLİM DALI

**POLİSİN TOPLUMSAL OLAYLARA
MÜDAHALEDE KULLANDIĞI KUVVETTEN
DOĞAN İNSAN HAKLARI SORUNLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasin İNAM
091128104

TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Özge YÜCEL DERİCİLER

İstanbul, Şubat 2013

TEZ ONAY SAYFASI

TARİH: .../.../.....

T.C. MALTEPE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

.....ait.....

adlı çalışma, jürimiz tarafından

Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

(İmza)

Başkan

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

(İmza)

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı (Danışman)

(İmza)

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

ÖZET

Bu çalışmada, ülkemizde kamu güvenliğini ve huzurunu korumak ve kollamakla görevli olan Polis Teşkilatı mensuplarının kanun koyucu tarafından kendilerine tanınmış yetkilerinden birisini oluşturan “Zor Kullanma Yetkisi” incelenmekte ve toplumsal olaylara müdahale esnasında polisin yanlış müdahalesinden ötürü gerçekleşebilecek insan hakları ihlalleri ele alınmaktadır.

Çalışmamız, iki bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, zor kullanma yetkisi ve yetkinin sınırları açıklanmıştır. İkinci bölümde, polisin toplumsal olaylara müdahalesinde kullandığı kuvvetten doğan insan hakları sorunlarının nedenleri ve önleme planları ele alınarak incelenmiştir.

ABSTRACT

In this research, the right to use force, one of the powers assigned by the legislator to the Police force which is responsible for public safety and public peace is examined, and human rights violations occurred because of the improper intervention of the police during social events are dealt with.

The study consists of two parts: In the initial part the right to use force and its limits are explained. In the second part, causes of human rights problems arising from the excessive use of force used by the police in social events and prevention plans are examined.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

Tez Onay Sayfası.....	I
Özet.....	II
Abstract.....	III
İçindekiler.....	IV
Kısaltmalar.....	VIII
Giriş.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİS VE TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALEDE ZOR KULLANMA

1. Kolluk Kuvveti Olarak Polis Kavramı ve Polisin Görevleri.....	4
2. Zor Kullanma Kavramı, Polisin Zor Kullanma Yetkisi ve Yetkinin Sınırları	7
2.1. Zor Kullanmanın Sınırları.....	12
2.2. Zor Kullanmanın Şartları.....	14
2.2.1. Yetkinin Kanundan Kaynaklanması	14
2.2.2. Zorunluluk Şartı.....	15
2.2.3. Denge/Orantılılık Şartı.....	15
2.2.4. Zor Kullanma Emri.....	16
2.3. Polisin Zor Kullanabileceği Durumlar.....	17
2.3.1. Polis Vazife ve Salahiyet Kanununa Göre Zor Kullanma Durumlarının İncelenmesi.....	17

2.3.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde Zor Kullanma Durumları.....	24
2.3.2.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kavramları.....	25
2.3.2.2. Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Dağıtılacağı Durumlar.....	26
3. Konuyla İlgili İnsan Hakları.....	28
3.1. İnsan Hakları Kavramı	28
3.2. Yaşama Hakkı	31
3.2.1. Yaşama Hakkına Yönelik Sınırlamalar.....	33
3.2.1.1. Ölüm Cezası.....	33
3.2.1.2. Diğer Sınırlar.....	34
3.2.1.2.1. Meşrû Savunma Durumu.....	35
3.2.1.2.2. Yakalama, Tutuklama ve Kaçmanın Önlenmesi Durumunda.....	35
3.2.1.2.3. Ayaklanma Ve İsyanın Bastırılması.....	36
3.3. İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Ceza Yasağı.....	38
3.4. İnsanlık Dışı Muamele.....	39
3.5. Onur Kırıcı/Küçültücü Muamele.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

POLİSİN TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALEDE KULLANDIĞI KUVVETTEN DOĞAN İNSAN HAKLARI SORUNLARI

1. İnsan Hakları Açısından Zor Kullanmanın İncelenmesi.....	42
---	----

2. Toplumsal Olaylar ve Toplumsal Olayda Zor Kullanılmasının İncelenmesi.....	47
2.1. Toplumsal Olay Kavramı ve Polisin Toplumsal Olaylara Müdahalesinin Hukukî Çerçevesi.....	47
2.2. Toplumsal Olaylara Müdahalede Bulunan Polis Çevik Kuvvet Birimi.....	52
2.3. Toplumsal Olaylarda Çevik Kuvvetin Zor Kullanımı ve Güç Teşhiri.....	53
2.3.1. Çevik Kuvvet Polisinin Toplumsal Olaylara Müdahalede Kullandığı Araçlar ve İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi.....	57
2.3.1.1. Polis Panzerleri ve Toma Araçları.....	57
2.3.2. Çevik Kuvvet Polisinin Toplumsal Olaylara Müdahalede Kullandığı Teçhizatlar ve İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi.....	58
2.3.2.1. Biber Gazı.....	58
2.3.2.2. Cop Kullanımı.....	60
2.3.2.3. Polis Köpekleri.....	62
3. Zor Kullanma Durumunda Sınırın Aşılması ve Cezaî Yaptırımlar.....	62
4. Polisin Yanlış Müdahalesinden Doğan İnsan Hakları İhlallerini Önleme Planlarının ve Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi.....	66
4.1. İnsan Haklarına İlişkin Değer Bilgisinin Eksikliği.....	66

4.2. Hazırlanan İnsan Hakları İhlallerini Önleme Planları Doğrultusunda Emniyet Teşkilatının Çalışmaları.....	67
4.3. Ulusal Mevzuatın İnsan Hakları İhlallerini Önlemedeki Rolü.....	68
4.4. Polisin Müdahalede Kullandığı Araç-Gereçlerinin İnsan Haklarına Uygunluğu.....	71
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	72
KAYNAKLAR.....	75

KISALTMALAR

AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM	: Birleşmiş Milletler
CMK	: Ceza Muhakemeleri Kanunu
ETK	: Emniyet Teşkilatı Kanunu
PÇKY	: Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliği
PVSK	: Polis Vazife Ve Salahiyet Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TGYK	: Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
TMK	: Terörle Mücadele Kanunu

GİRİŞ

İnsanlar doğal gereksinimleri olarak topluluk halinde yaşamak zorundadır. İnsanoğlu yalnız başına tüm ihtiyaçlarını karşılayamaz. Bir arada yaşama gereksiniminin sonucu olarak, insanlar bazen özgürlüklerinden fedakârlıklarla bulunmak zorunda kalabilmektedirler. Bir kişinin özgürlük alanını, bazı kişilerin veya toplumun hakları sınırlayabilir. Dolayısıyla, topluluk halinde yaşama ihtiyacı bir takım menfaatleri karşı karşıya getirebilir. Yakın zamandaki en bilinen örnek, 11.09.2001 tarihinde Amerika'da Dünya Ticaret Merkezine yönelik yapılan terör saldırısı sonucu, özgürlük kavramının güvenlik kavramının altında anılmaya başlaması olmuştur. İnsanlar özgürlüklerine yönelik sınırlamaları önce can güvenliklerinin sağlanması için kabul eder olmuştur.

Devleti doğuran gereksinim, insan topluluklarında bazı işlerin yapılabilmesi için, üstün bir güce ve güvenli bir yaşama duyulan ihtiyaçtır. İnsanlık tarih boyunca, toplu ve aynı zamanda hukuka dayalı bir yaşama düzeni kurabilmek, bazı işleri yapabilmek için kişilerin ve toplumun kuvvetinin üzerinde bir gücün bulunmasına ve toplumun genel menfaatleri ve ihtiyaçları bakımından gerekli olan işlerin bu üstün güç tarafından yapılmasına ve düzenlenmesine ihtiyaç duymuştur. Devlet bu işlerini kurum ve kuruluşları ile gerçekleştirir. Bu kurumların en önemlilerden biri olan kolluk (polis), iç güvenliğin sağlanmasında ve yasaların uygulanmasında devletin elindeki en önemli araçlardan biridir. Güvenlik hizmetleri, devlet eliyle ve sorumluluğu altında yürütülür. Bu hizmetler kamu düzeni ve asayişini için düzenli ve kesintisiz bir şekilde sürdürülür. Güvenlik güçleri bu hizmetleri yerine getirirken tarafsız ve profesyonel olmak zorundadır. Kolluk kuvvetleri, kanun koyucunun

düzenlemiş olduğu yasalara uyulmadığında, yasaların gereğini zor kullanarak uygulatabilecek yetkilerle donatılmıştır. “Kamu düzeni” ifadesi, bir devlette güvenliğin ve diğer kamu hizmetlerinin düzgün bir biçimde sürdürülmesini, devletin, emniyet ve asayiş i ile fertler arasındaki ilişkilerde huzur ve güven ortamını sağlamaya yarayan kaidelerin tümünü ifade eder. (Yaş ar, 2006, s.132.)

Kolluk kuvvetleri yapmış olduğu eylemlerde, ancak “kamu düzenini” sağ lama ve koruma amacını güdüyorsa, gerçekleş en eylem hukuka uygun olur. Yukarıda da vurguladığımız gibi, kamu düzenini sağlamak amacıyla özgürlüklere bir takım sınırlamalar getirilebilir. Kiş ilerin düşüncelerini ifade edebildiği toplumlarda, kiş ilerin özgürlüklerine mümkün oldukça dokunulmaması ilke olduğu için, bunlara getirilebilecek sınırlamaların ölçüsü önemli bir sorun olarak ortaya çıkmakta ve özgürlükler ile kamu düzeni ve asayiş i arasında denge sağ lanmaya çalışılmaktadır. Anayasamızın 13. maddesi, temel hak ve özgürlüklerin özlerine dokunulmamak kaydıyla ancak kanunla sınırlanabileceğini ve bu sınırlamaların Anayasanın özüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacağını belirtmiştir. Demek oluyor ki, polis kuvvetleri, PVSK’nın 1. maddesinde açıklandığı üzere, toplumda asayiş i sağ lama ve düzeni koruma, toplumun ve şahısların emniyetini ve mesken masuniyetini koruma, halkın ırz, can ve malını muhafaza etme gibi görevlerini yerine getirirken, kanundan aldığı görev ve yetkilere dayanarak hareket etmek zorundadır. Kanundan aldığı bu görev ve yetkileri yerine getirirken de, kiş ilere karşı müdahalede bulunma veya gerekirse zor kullanma durumunda kalabilir.

Polisin, hem toplumun güvenini kazanması açısından, hem de suç işlememesi ve insan hakkı ihlallerine yol açmaması için, zor kullanmayı hangi durumlarda ve ne miktarda uygulaması gerektiğini çok iyi bilmesi gerekmektedir. Çünkü zor kullanma sınırının aşılması durumunda karşımıza bir insan hakları ihlali çıkması söz konusudur. Zor kullanma, günümüzde özellikle toplumsal olaylara yapılan müdahalelerde sıkça karşılaşılan ve tartışılan kolluk yetkilerinden bir tanesidir. Bu sebeple çalışmamızı kolluğun zor kullanma yetkisi ve toplumsal olaylarda zor kullanma üzerine yapmaya karar verdik.

Bu çalışmada polis ve zor kullanma kavramlarına açıklık getirilerek, zor kullanmanın şartları ve sınırları çizilecek, sınırın aşılması durumunda karşılaşılan insan hakları ihlalleri ortaya konulacak, bu ihlallerin polisin kullandığı araç gereçlerden mi yoksa kullanım biçimlerinden mi doğduğu incelenecek ve polisin insanın değerinin bilgisine sahip olmasının önemi üzerinde durulacaktır.

Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, polisin görev ve yetkileri, zor kullanma yetkisinin hukuki boyutu ve konumuzu ilgilendireceğini düşündüğümüz insan hakları maddeleri açıklanacaktır. İkinci bölümde ise, çevik kuvvet polisinin kullanmış olduğu araç ve teçhizatların insan hakları açısından uygunluğu, kullanımından doğan insan hakları ihlalleri ve bu ihlallerin önüne geçilmesi için yapılan ve yapılması gereken çalışmalar ortaya konmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POLİS VE TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALEDE ZOR KULLANMA

1. Kolluk Kuvveti Olarak Polis Kavramı ve Polisin Görevleri

Maddi bir düzenin varlığı, her toplumun en temel ihtiyacı, bu düzenin korunması da devletin en temel görevidir. Fakat korunması gereken bu düzenin değişmez bir formülü bulunmayıp, zamana ve topluma göre değişmektedir. (Yıldırım ve ark., 2012, s. 685) Ülkemizde bu düzenin korunmasından kolluk kuvvetleri sorumlu tutulmuştur.

Kolluk deyimini, “kamu makamları tarafından, kamu düzenini sağlamak amacıyla, kamu özgürlüklerine konulan sınırlamalar” şeklinde tanımlamak mümkündür. Kolluk etkinliği kamu özgürlüklerine getirilen sınırlamalar olduğu için, bunların kanun tarafından konması gerekmektedir (Giritli ve ark., 2012, s.1007).

Başka bir deyişle kolluk, hem kamu düzenini sağlayan, koruyan ve bozulduğunda da eski durumuna getiren idari etkinlikler, hem de bu tür idari etkinlikleri uygulayan görevliler anlamında kullanılır (Akgüner, 2003, s. 195).

Hukuk sözlüğünde ise kolluk, yurt içinde genel düzen ve emniyeti korumakla görevli, jandarma, polis, kır bekçileri, belediye zabıtası gibi devlet

kuvvetidir, şeklinde tanımlanır (Yılmaz, 1996, s. 895). Genel kolluğu, silahlı güç olan polis ve jandarma oluşturmaktadır.

Kolluk kavramı ile güvenlik kavramı birbiri ile ilişkilidir. Suç işlenmesinin veya bir tehlikenin önlenmesi ya da suç işlendikten sonra faillerin ele geçirilmesi ve eylemin aydınlatılması faaliyetlerinin tümü, geniş anlamda güvenlik kavramının içindedir. Güvenliği sağlama görevi ise devletin esas görevleri arasındadır. Devlet, güvenlik hizmetlerini kolluk kuvvetleri aracılığıyla verir (Centel ve ark., 2009, s. 43).

2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'na göre Polis, asayiş, toplumun ve şahısların emniyetini ve konut dokunulmazlığını korur. Halkın ırz, can ve malının muhafaza edilmesini ve toplumun rahatını sağlar. Yardıma muhtaç olanlara yardım eder ve kanunların kendisine verdiği diğer görevleri yapar (PVSK m.1).

Polisin görevlerini iki ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar adli ve idari (önleyici) görevlerdir.

a) Polisin Adli Görevleri: Polisin adli görevi suç işlenmesinden sonra başlar, suç ve suçluların araştırılması, delillerin toplanması, korunması, kısaca sanığın yakalanması ile ilgili işlemleri kapsar (Yenisey ve ark, 1997, s. 137).

b) Polisin İdari (Önleyici) Görevleri: Polisin önleyici görevlerinin temelinde, meydana gelebilecek bir tehlikenin önlenmesi amaçlanmaktadır (Yenisey ve ark, 1997, s. 137). Polis asayiş, kamu, birey, tasarruf güvenliği ve konut dokunulmazlığını korur (PVSK m.1). Polis, halkın ırz, can ve malını korumak ve

vatandaşların huzur içerisinde yaşamasını sağlamakla yükümlüdür; yardım isteyenlere, yardıma muhtaç olan çocuklara ve engellilere yardım eder, yasaların, tüzüklerin kendisine verdiği görevleri yapar. Bu faaliyetler, polisin önleyici görevlerinden sayılır (Centel ve ark., 2009, s. 43).

Emniyet Teşkilatı Kanununun 8. maddesinde, polisin adlî, idarî ve siyasî olmak üzere 3 kısma ayrıldığı belirtilmektedir.

a) Adlî Polis: İşlenen suçları ve bunları işleyen sanıkları ortaya çıkardıktan sonra, kişileri (şüphelileri) önceden belirlenmiş makama teslim eder. Başka bir deyişle adli kolluk, suç işlendikten sonra ortaya çıkar, kendini gösterir ve etkinliğe geçer. Bu kolluk suçluların cezalandırılmasını sağlama, suçluları yakalama amacı güder (Giritli ve ark., 2012, s.1007).

b) Siyasî Polis: Anayasal düzene, milli güvenliğe, Atatürk ilke ve inkılaplarına, bölünmez bütünlüğe gelebilecek herhangi bir tehlike ve zarara karşı koruyucu ve önleyici tedbirler alır.

Adlî ve siyasî polis tez konumuz dışında olduğundan, bu çalışmada idarî (önleyici) polis üzerinde durulacaktır.

c) İdarî Polis: Kamu düzeni ile yakından ilgili olduğu için, işlenmiş suçlardan ayrı olarak kamu düzenini koruma amacı güder (Giritli ve ark., 2012, s.1007). Emniyet Teşkilatı Kanununun 9. maddesinde idarî polis, “içtimai ve umumi intizamı temin etmekle mükellef olan kısım” şeklinde tarif edilir. Kanundaki tanımdan da

anlaşıldığı üzere, kamu düzenini koruyan ve kamu güvenliğini sağlayan idari polis, koruyucu ve önleyici görev yaptığından, görev alanı en geniş olan birimdir. Önleyici görevler yapan polis, kanunla kendisine verilmiş olan yetkilerle hareket eder. İdari polis, kişilerin üstlerini, araçlarını ve eşyalarını arayarak önleyici polislik yapar (Yayla, 2009, s. 58). Polis kanunların uygulanması ve asayişin sağlanması için verdiği emirlere uymayan vatandaşlara zor kullanabilir. İşte bu noktada, polise verilmiş olan zor kullanma yetkisinin sınırlarının aşılması durumunda insan hakları ihlalleri gerçekleşecektir. Bunun için, belirli ölçütlere göre yetkinin sınırlarının çizilmesi ve bu sınırlar çerçevesinde hareket edilmesi gerekmektedir.

2. Zor Kullanma Kavramı, Polisin Zor Kullanma Yetkisi ve Yetkinin Sınırları

Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun 16. maddesine göre, görevini yaparken direnişle karşılaşan polisin, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanma yetkisi vardır (Centel ve ark., 2009, s. 48).

Polis maddi düzeni korumak için, gerektiği zamanda ve yerlerde, kanunun da öngörmesi ve izin vermesi durumunda, zorlamaya ve güce başvurabilir. Polis, kamu düzenini korumak amacıyla uygun göreçeği önlemleri alır ve bu önlemlere uymayan kişilerin de zorlamayla bu önlemlere uymasını sağlar(Giritli ve ark., 2012, s.1027).

Güven ortamı içinde yaşamak insanın en temel ihtiyaçlarından birisidir. Dünyada hemen her ülkede güven ortamının oluşturulmasında kolluk kuvvetlerinin önemli bir işlevi vardır. Bir grup veya topluluk içinde bir araya gelenler, birlikte

yaşamayı mümkün kılacak şekilde kurallar koymak ve bunlara uyulmasını sağlayacak düzenlemeler yapmak zorundadırlar. Polis, bu sistem içerisinde kamu düzenini korumak, çıkarları çakışan ve çatışan insanların bir arada yaşamalarını olanaklı kılan yasal düzenlemelerin uygulanırılığını denetlemek, kontrol etmek ve ilgili kişilerin bu düzenlemelere uymasını sağlamak için gerekli önlemleri almak gibi çok önemli temel işlevleri yerine getiren bir kurumdur. (Sözen, 2004, s.3)

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nda (PVSK) belirtildiği üzere polis, geniş bir yelpaze içinde yer alan çok çeşitli görevler yapar. Polislerin görevini yerine getirirken her durumda cesur olmaları, insani duygular olan korkuyu, şoku, şaşırılmayı ve incinmeyi, hatta çok daha ciddi olarak yaşam-ölüm ikilemiyle karşılaştıkları zaman dahi bunu belli etmemeleri beklenir. Polislerin bunlara ek olarak içinde buldukları durum karşısında sakin ve soğukkanlı olmaları, mantıklı ve çabuk karar vermeleri beklenir. Yine, tehdit edildiği, incitildiği, sözel veya fiziksel olarak taciz edildiği durumlarda dahi, polisin vatandaşa saygılı davranması beklenir.

Polis, ancak kanunda belirtilmiş olan sebeplerden ötürü ve orantılı bir biçimde kuvvet kullanabilir. Örneğin polis, yakalanması gereken kişi ve dağıtılması gereken topluluğun direnmesi veya saldırıda bulunması halinde zor kullanabilir (Polis Okulları Ders Kitapları 1, s.320). Kanunilik ilkesinin bir sonucu olarak, diğer yetkiler için geçerli olduğu gibi, kuvvet kullanan polisin kuvvet kullanmasını gerektiren durumlar iç hukukta açık ve net olarak belirtilmelidir. Ancak bu sayede polis, kişilere karşı hangi durumlarda zor kullanma yetkisine sahip olacağını bilecek; toplumu oluşturan kişilerin de polisin kendilerine karşı hangi durumlarda, ne dereceye kadar zor kullanabileceğini bilmeleri mümkün olacaktır.

Polisin verdiği emirler bir tek kişiye veya topluluğa, gerçek veya hükmü şahıslara yönelik olabilir. Emir, söz, yazı ve işaretle verilebilir. Örneğin, polis bir fabrikada yapılmakta olan tehlikeli bir işe son verilmesi için işlem yapabilir veya tehlikeli bir yerde yzmemekte olan bir kişiye düdük alarak sudan çıkmasını emredebilir. Polisin vereceği emirlere herkes uymak mecburiyetindedir. Verilen emir, kamu düzeninin korunması veya bozulan düzenin yeniden kurulması için verilmiş olabilir (Yenisey, 1991, s. 64-65)

Polisin emirlerinin genellikle muhatapları tarafından gönüllü olarak yerine getirildiği gözlemlenmektedir. Örneğin, polis, park yasağı olan bir yere otomobilini park etmiş olan sürücüden arabasını çekmesini ister; sürücü aracını oradan çekerek polisin bu emrini gönüllü olarak yerine getirir. Aynı şekilde, bildirimsiz yapılan bir toplantı ve gösteri yürüyüşünde idare göstericilere derhal dağılmalarını emreder; gösteri yürüyüşünü yapan kişiler bu emre uyarak yürüyüşe son verebilirler. Ancak bu örneklerde verildiği üzere polisin emrinin muhatabı olan kişiler bu emirleri yerine getirmezlerse, örneğin sürücü aracını park yasağı olan yerden çekmezse, göstericiler dağılmazsa, polis, PVSK'nın 16. maddesinden aldığı “zor kullanma” yetkisiyle, verdiği emirleri bizzat kendisi yerine getirir (Gözler, 2006, s. 588).

Polis, kamu düzenini sağlamak ve korumak amacıyla aldığı önlemlere uymayanlara karşı, gerektiğinde yargı kararlarının uygulanması sırasında da zor kullanabilir. Polis aldığı önlemleri uygularken, az ya da çok mutlaka bir karşı koyuş veya direniş ile karşılaşır. Bu durumda polis, görevini engelleyici veya kendisine karşı yapılan bir saldırı olması durumunda, bu karşı koyuşlara zor kullanma ile

karşılık verir (Yaşar, 2006, s.313). Bu bağlamda zor kullanma kavramını “kanuna göre yapılması gerekli bir işlemin yerine getirilmesi sırasında devlet güçlerinin eşya ve kişiler üzerinde amaçla dengeli ve kanunlara uygun maddi ve manevi güç kullanmaları” şeklinde tanımlayabiliriz.

Başka bir ifade ile zor kullanma kavramını “bir olay veya suç anında, zanlı veya zanlıların polise karşı koymalarını, direnmelerini veya saldırılarını etkisiz hale getirme veya polisin fail, şüpheli veya suç işleme şüphesi altında bulunanlara karşı onları men etme, etkisiz hale getirme veya yakalanmalarını sağlamak amacı ile kullandıkları taktikler” olarak da tanımlayabiliriz (Tutkun, 2005, s. 14).

Zor kullanma, direnme ve saldırının mahiyetine ve derecesine göre etkisiz hale getirilecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde her çeşit silah kullanma yetkilerini ifade eder (Meran, 2006, s. 126). Nitekim 5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunun 4. maddesi ile, PVSK'nın 16. maddesi yeniden düzenlenmiştir. Bu madde hükmüne göre:

Polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direniş kırma amacıyla ve kıracak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında, direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir.

PVSK'nın 16. maddesinin ikinci fıkrasında yer almakta olan “Bedenî kuvvet” ifadesinden, polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde doğrudan doğruya

kullandığı bedenî gücü; “Maddî güç” ifadesinde ise, polisin direnen kişilere karşı veya eşya üzerinde bedenî kuvvetin dışında kullandığı kelepçe, cop, basınçlı su, göz yaşartıcı gazlar veya tozlar, fizikî engeller, polis köpekleri ve atları ile sair hizmet araçlarını anlamak gerekmektedir.

Zor kullanma, polise kanunlarla tanınan yetkidir. Zor kullanma, bir muhakeme hukuku işleminde belirli bir kişinin zor kullanılarak yakalanması veya davet edilmesinin zorla yerine getirilme şekli olarak değerlendirilmektedir (Güzel, 2006, s. 86).

Polis Çevik Kuvvet Yönetmeliğinin (PÇKY) 4. maddesinde ise zor kullanma, “kanunsuz toplu hareket haline gelen bir toplumsal olayın etkisiz hale getirilmesi veya önlenmesi veya dağıtılması için, toplu hareketin niteliğine veya dağıtma sırasında meydana gelen cebir ve şiddet veya saldırı veya direnişin derecesine ve gereğine göre kademeli şekilde artan ölçüde bedeni kuvvet, maddi güç ve silah kullanılması halî” olarak tanımlanmıştır.

Uygulaması zorunlu olan bir tedbir her zaman ilgilinin rızası ile yapılmaz. Çoğunlukla zor kullanma, bir zorunluluk halini ifade eder. Bir tehlikenin veya ihlalin ortadan kaldırılması zorunlu ise, polis önceden idari bir işlem yapmaksızın zor kullanabilir (Esen, 1997, s.7).

Bununla birlikte, zor kullanma istisnai bir yetkidir. Zor kullanmanın söz konusu olabilmesi için yapacak başka bir şeyin bulunmaması, daha hafif önlem ve yaptırımların etkisiz kalması veya etkili olamayacağının belli olması gerekir

(Yıldırım ve ark., 2012, s.713). Buna ek olarak, yapılan müdahalenin insan hakları ihlallerine yol açmaması için, bu yetkinin mutlaka belirli sınırlar dahilinde kullanılması gerekir.

2.1. Zor Kullanmanın Sınırları

Kolluk kuvvetleri, mevzuatın kendilerini yükümlü kıldığı şekilde kamusal düzeni korumaya, her bakımdan güvenliği sağlamaya, insanların barış içerisinde birlikte yaşamalarını kolaylaştırmaya, suçları önlemeye, suçun eser, iz, emare ve delillerini saptayıp bunları toplamaya ilişkin görevlerini ifa ederken, içinde bulunduğu durumun gereklerine bağlı olarak zor, hatta silah kullanmak durumunda kalabilir. Ancak bu yetkinin, insan haklarına saygılı bir hukuk düzeninin koşullarına uyularak kullanılması, demokratik bir toplum için vazgeçilmez bir şarttır (Dönmezer, 2004, s.101).

Polislik mesleği ve görevi genelde zor kullanmayı gerektirir; Yani kuvvete dayanan bir meslektir. Bu nedenle polise zor kullanma yetkisinin verilmesi olağandır. Aslında bu, bazı temel hakların teminat altına alınması bakımından da önemlidir. Aşağıdaki kanun maddelerinde de belirtildiği üzere, polise verilmiş bulunan diğer yetkiler kullanıldığı halde gereken görev yerine getirilemediği takdirde, polis zor kullanma yoluna gider. Fakat ilgili kanunlarda bu yetkinin sınırları belirtilmiştir (Sönmez, 2005, s. 376-377). Sınırın amacını aşıp aşmadığı ve “orantısız” olup olmadığı “somut olayın” özellikleri ve koşulları dikkate alınarak belirlenir (Cengiz ve ark., 2008, s. 22).

Kuvvet kullanımının, yaşama ve vücut dokunulmazlığı hakları ile bağlantılı olduğunu söyleyebiliriz. Zira polisin kuvvet, özellikle silah kullanması halinde kişinin vücut dokunulmazlığı ve yaşama hakkına müdahale söz konusu olmaktadır. Yaşama hakkı savaş ve diğer olağanüstü hallerde dahi ihlal edilmesi mümkün olmayan önemli kişisel haklardan biridir. Ancak bu hakka da belirli hallerde kanunla sınırlama getirilebilir (Eryılmaz, 2005, s.174).

Nitekim Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 2. maddesine göre, herkesin yaşama hakkı kanunla korunur. Öldürme, bir kimsenin kanun dışı şiddete karşı korunması, kanuna uygun olarak yakalama yapılması veya kanuna uygun olarak yakalanan ve tutuklanan bir kişinin kaçmasının önlenmesi, ayaklanma veya isyanın kanuna uygun olarak bastırılması durumlarından birinde, kuvvete başvurunun kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz.

Benzer şekilde Anayasamızda da kişinin yaşama hakkı, temel hak olması nedeni ile güvence altına alınmıştır. Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, uluslararası ve bölgesel olarak oluşturulmuş standartlara paralel bir düzenlemenin yapılmış olduğunu görüyoruz. Yaşama hakkı Anayasamızın 17. maddesinde şöyle ifade edilmiştir:

Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz, rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabii tutulamaz. Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz, kimse insan haysiyeti ile bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabii tutulamaz.

Bu hüküm doğrultusunda, meşrû müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde zor kullanımının kanunda yazılı hallerde gerçekleşmesi durumunda, bu madde uyarınca AİHS'ne uygun bir düzenlemenin olduğunu söyleyebiliriz.

Yine Anayasamızın 13. maddesinde “temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir” hükmü mevcuttur (Güzel, 2006, s. 177).

AİHM içtihatlarına göre, zor kullanmaya başvurulurken;

- Gerekli olan ölçüyü aşmamalı,
- Zorunluluk olmalı,
- Karşılaşılan fiille kullanılan güç orantılı olmalıdır.

2.2. Zor Kullanmanın Şartları

Polisin zor kullanma yetkisini kullanabilmesi için dört şartın bulunması gerekmektedir. Bu şartları alt başlıklar altında inceleyelim.

2.2.1. Yetkinin Kanundan Kaynaklanması

Zor kullanma, direnme ve saldırmanın mahiyetine ve derecesine göre, şüpheliyi etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedenî kuvvet,

maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde her çeşit silah kullanma yetkisini içermektedir (Yenisey, 1991, s.66).

Zor kullanma şekli kanuna uygun olmalıdır. Polisin hangi hallerde zor kullanma yetkisine başvurabileceği kanunlarda açıkça gösterilmiştir. Görevin gereği zor kullanma gerektiren nitelikte olmalıdır. Zor kullanmanın her şeklinde yasalara uyulmalıdır (Soyaslan, 2005, s. 369). Polis istediği anda ve şekilde zor kullanamaz. Aksi takdirde suç işlemiş olur. Kanun koyucu, hem kamu hizmetlerinin yürütülebilmesi ve hem de kişi haklarının çiğnenmemesi için, zor kullanma konusunda bazı sınırlayıcı kurallar koymuştur. Bu yolla keyfi davranışların önüne geçilmek istenilmiştir. Zor kullanma yetkisinin kullanılmasında sorumlu duruma düşmemek için, zor kullanmanın aşağıda açıklayacağımız şartlarını ve yasal düzenlemelerini bilmek gerekmektedir.

2.2.2. Zorunluluk Şartı

Polisin adli veya idari görevini yerine getirirken zor kullanmaktan başka bir çaresi kalmamalıdır. Son çare olarak zor kullanma mecburî hale gelmelidir. Örneğin toplu hareketlerde yağmaya girişenlerin yakalanması, kelepçe takılması v.b. gibi (Dönmezer, 2004, s. 105).

2.2.3. Denge/Orantılılık Şartı

Zor kullanma tedbirleri ile içinde bulunulan olay arasında bir denge olmalıdır. Yani zor kullanmanın şekli, derecesi, vasıtası ve görevin amacı arasında mevcut

şartlar ve imkânlar karşısında bir uygunluk bulunmalıdır. Zorunluluk sınırını aşan gereksiz bir davranış suç niteliği kazanabilir. Ne ölçüde zor kullanmaya ihtiyaç duyulmuş ise, o ölçüde zor kullanılmalı, kademeli olarak artırılarak uygulanmalı ve ölçü aşılmamalıdır. Karşı taraf etkisiz hale getirildiğinde zor kullanma sona erdirilmelidir. Örneğin, bir sanık veya mahkûmu basit yöntemlerle yakalamak mümkün iken silah kullanmak, saldırı veya zor kullanma ile orantılı bir hareket değildir. Aynı şekilde, Kimlik Bildirme Kanunu hükümlerine uymamış bir otel sorumlusunu karakola silah tehdidi altında götürme halinde, saldırı ile zor kullanma arasında orantıdan söz edilemez. Elleri kelepçeli olarak karakola götürülen bir kişinin ayaklarını da koşmasını önlemek için bağlamak, görevin yerine getirilmesi ile orantılı sayılmaz (Yaşar, 2006, s. 314).

2.2.4. Zor Kullanma Emri

Polis memuru, emri altında bulunduğu amir tarafından zor kullanma emri verildiğinde doğrudan doğruya zor kullanmaya mecburdur. Ancak, verilen emir, kişi onurunu ihlal eder nitelikte ise veya göreve ilişkin değil ise sözlü emre uyma zorunluluğu yoktur. Çünkü konusu suç teşkil eden emir verildiğinde emri yerine getiren de sorumluluktan kurtulamaz.

5681 sayılı kanunla PYSK'nın 16. maddesinde 2007 yılında yapılan değişiklikle "polis, görevini yaparken direnişle karşılaşması halinde, bu direniş kırma amacıyla ve kırarak ölçüde zor kullanmaya yetkilidir. Zor kullanma yetkisi kapsamında,

direnmenin mahiyetine ve derecesine göre ve direnenleri etkisiz hale getirecek şekilde *kademeli olarak artan nispette* bedenî kuvvet, maddî güç ve kanunî şartları gerçekleştiğinde silah kullanılabilir. Polis, zor kullanma yetkisi kapsamında direnmeyi etkisiz kılmak amacıyla kullanacağı araç ve gereç ile kullanacağı zorun derecesini kendisi takdir ve tayin eder. Ancak, toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda, zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir” denilmektedir.

2.3. Polisin Zor Kullanabileceği Durumlar

Polisin zor kullanabileceği durumlar PVSK 16. maddede açıkça belirtilmiştir. Ayrıca toplumsal olaylara hangi şartlarda müdahale edileceği ise TGYK’nda belirtilmiştir. Bu iki kanun polisin bir kişiye ve bir gruba nasıl ve ne şekilde müdahale edeceğini içermektedir.

2.3.1. Polis Vazife ve Salahiyet Kanununa Göre Zor Kullanma Durumlarının İncelenmesi

Hukuk devletlerinde polisin görevi ve yetkisi sadece kanundan doğar, aksi takdirde hukuk devletinden söz edilemez (Hafizoğlu, 1996, s. 570). Hukuk düzenimizde genel kolluğun görev ve yetkilerini düzenleyen temel kanun PVSK’ dır. Bu kanuna 16.06.1985 tarihinde eklenen Ek 6. madde ile ilk defa polise zor kullanma yetkisi açıkça verilmiş, kullanım sınırı ve şekli açıklanmıştır. Bu maddeye göre:

Polis; yakalanması gerekli kişi veya dağıtılması gereken topluluğun direnmesi, saldırıya yeltenmesi veya saldırıda bulunması hallerinde, bu fiilleri etkisiz hale getirmek için zor

kullanabilir. Zor kullanma direnme ve saldırının mahiyetine ve derecesine göre etkisiz hale getirecek şekilde kademeli olarak artan nispette bedeni kuvvet, maddi güç ve kanuni şartları gerçekleştiğinde her çeşit silah kullanma yetkilerini ifade eder. Toplu kuvvet olarak müdahale edilen durumlarda zor kullanmanın derecesi ile kullanılacak araç ve gereçler müdahale eden kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir.

Yukarıda belirtilen ek madde hükmünün yürürlüğe girdiği tarihe kadar, polisin zor kullanma yetkisinden söz edilmesine rağmen, PVSK'da zor kullanmaya ilişkin kesin bir hüküm bulunmamaktaydı. Bunun yerine PVSK'nın 17. maddesinde "karakola götürülür" ifadesi, 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun (TGYK) 24. maddesinde "zor kullanır" ibaresi ve eski Türk Ceza Kanunu (TCK) m.245'de "kuvve-i cebriye imaline memur olanlar" ibaresinde zımnen güç kullanımından bahsedilmekte, ancak zor kullanmanın şekli ve sınırı hakkında herhangi bir hüküm bulunmamaktaydı (Yaşar, 2006, s. 296). 14 Haziran 2007 tarih ve 5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla yeni bir düzenleme getirilmiş ve PVSK'nın ek 6. maddesinde değiştirilme yoluna gidilmiş ve polisin zor kullanma yetkisi 16. maddeye taşınarak düzenlenmiştir. PVSK 16. madde incelendiğinde, ek 6. maddeye önemli bir değişiklik getirilmediği, sadece düzenleme yapıldığı göze çarpmaktadır.

PVSK 16. maddeye göre, Polis görevi esnasında:

- a) Meşru savunma hakkının kullanılması kapsamında,
- b) Bedenî kuvvet ve maddî güç kullanarak etkisiz hale getiremediği direniş karşısında, bu direnişi kırmak amacıyla ve kıracak ölçüde,
- c) Hakkında tutuklama, gözaltına alma, zorla getirme kararı veya yakalama emri verilmiş olan kişilerin ya da suçüstü halinde şüphelinin yakalanmasını sağlamak amacıyla ve sağlayacak ölçüde, silah kullanmaya yetkilidir.

PVSK'nın 16. maddesinde “zor kullanmada kanunî şartlar gerçekleştiğinde kullanılacak araç ve gereçleri kolluk personelinin kendisi, toplu olarak müdahale edilen durumlarda ise kuvvetin amiri tarafından tayin ve tespit edilir.” denilmektedir.

PVSK'nın bu maddesinde zor kullanma yetkisinin,

- Yakalanması gerekli kişinin direnmesi, saldırıya yeltenmesi veya saldırıda bulunması,
- Dağıtılması gereken topluluğun direnmesi, saldırıya yeltenmesi, hallerinde kullanılacağı belirtilmiştir.

Zor kullanma yoluna başvurmadan önce, ilgililere, direnmeye devam etmeleri halinde doğrudan doğruya zor kullanılacağı ihtar yapılır. Ancak, direnmenin mahiyeti ve derecesi göz önünde bulundurularak, ihtar yapılmadan da zor kullanılabilir. Polis, kendisine veya başkasına yönelik bir saldırı karşısında, zor kullanmaya ilişkin koşullara bağlı kalmaksızın, 5237 sayılı TCK'nın 25. maddesindeki meşrû savunmaya ilişkin hükümler çerçevesinde de savunmada bulunabilir. Bu madde hükmüne göre:

Gerek kendisine ve gerek başkasına ait bir hakka yönelmiş, gerçekleşen, gerçekleşmesi veya tekrarı muhakkak olan haksız bir saldırıyı o anda hal ve koşullara göre saldırı ile orantılı biçimde defetmek zorunluluğu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez.

Gerek kendisine gerek başkasına ait bir hakka yönelik olup, bilerek neden olmadığı ve başka suretle korunmak olanağı bulunmayan ağır ve muhakkak bir

tehlikeden kurtulmak veya başkasını kurtarmak zorunluluğu ile ve tehlikenin ağırlığı ile konu ve kullanılan vasıta arasında orantı bulunmak koğuulu ile işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmez. Bu bakımdan, görev esnasında polisin de herkes gibi, meşrû müdafaa ve zorunluluk hükümleri çerçevesinde zor kullanması ve son çare olarak silah kullanması mümkündür. Örneğin, bir kişiye ateş ederken gördüğü kişinin saldırısının durdurulması için polis, meşru müdafaa kapsamında zor kullanabilir ve gerekirse ateş edebilir.

PVSK'nın 17. maddesi ise tam olarak açıklayıcı olmamakla birlikte, zor kullanma olarak yorumlayabileceğimiz hükümler barındırmaktadır. Bu maddeye göre:

Kanun ve usul dairesinde verdiği emre itaatsizlik ve ittihaz eylediği tedbirlere riayetsizlik edenler, Vazife yaparken polise mukavemette bulunan veya vazifesinden alıkoymak maksadıyla polise zorla karşı koyan ve yakalanmadıkları takdirde hareketlerinde devam etmeleri melhuz bulunan şahıslar karakola götürülüp haklarında stanzim olunacak evrakla beraber adliyeye verilirler.

Polis, men yetkisini kullanırken, kişinin kimliğini sorduğunda direnişle karşılaşırsa, karşılaştığı direnişi zor kullanarak bertaraf etmediği takdirde sorun çıkacaktır. Bu gibi hallerde PVSK'nın 17. maddesi uygulanacaktır (Yaşar, 2006, s.296).

Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun (CMK) 90. maddesine göre ise, kolluk görevlilerinin, tutuklama kararı veya yakalama emri düzenlenmesini gerektiren ve gecikmesinde sakınca bulunan hllerde, Cumhuriyet Savcısına veya mirlerine derhl başvurma olanağı bulunmadığı durumlarda yakalama yetkisine sahip olduğu

belirtilmiştir. Bu yakalama esnasında polis, karşılaşılan direnmeyle orantılı olacak şekilde zor kullanarak şahsı etkisiz hale getirebilir.

Polise zor kullanma yetkisini ilk olarak açıkça veren PVSK'nın ek 6. maddesi yürürlüğe girdiği zaman üzerinde çokça tartışma olmuştur. Ek 6. madde, 14 Haziran 2007 tarih ve 5681 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla, içeriği çok da değiştirilmeden PVSK'nın 16. ve 17. maddelerine taşınmıştır. Zor kullanma yetkisinin düzenlendiği PVSK 16. madde, mülga edilmiş ek 6. maddeye önemli bir değişiklik getirmediğinden, bu tartışmaların hala geçerliliğini koruduğunu söyleyebiliriz. Bu tartışmalar ana hatlarıyla şöyledir.

Tanör'e (1997) göre, yaşama hakkının ve vücut dokunulmazlığının korunabilmesi açısından, ek md. 6 hükmünün tümüyle kaldırılması gerektiğini, kişilerin zarar görmesinde hatta hayatlarını kaybetmesinde bu maddenin önemli rol oynadığını ve bu maddenin kolluğun aşırılıklarına sebebiyet verdiğini ileri sürmüştür. Yakalanması ya da dağılması gerekenlerin direnmesi karşısında "kademeli şiddet" in her çeşit silah kullanmaya kadar gideceğini ifade ederek, yargısız infazların veya kalabalıkların üzerine ateş açılabilmesi sonucu meydana gelebilecek kitlesel ölümlerin sebebinin bu madde olabileceğini belirtmiştir. Kanunun diğer maddelerinde ve başka kanunlarda silah ve zor kullanma yetkileri zaten geniş bir şekilde düzenlendiği için, ek md. 6'nın bütünüyle kaldırılması gerektiğini, kaldırılmak istenmiyor ise de, yapılacak değişiklik ile muhakkak 1. fıkradaki "direnmesi" sözcüğünün metinden çıkarılması gerektiğini ileri sürmüştür (s.97-98).

Şafak'a (2004) göre ise, PVSK' nın eski 16. maddesinin bazı durumlarda ihtiyacı karşılamadığını, bu maddenin (i) bendinde belirtilen “Devlet nüfuz ve icraatına silahlı olarak karşı gelinmişse” şeklindeki ifadenin genel bir ifade olduğunu, ilk hareketin ya da kural dışılığın ifadesinin “silahlı olarak karşı gelme” olarak belirtildiğini ifade etmiştir. Oysa günümüzde genellikle masumane bir hak arayışı olarak başlayan toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin çoğunun, bir anda çığırından çıktığını, eyleme geçenlerin yüzlerini gizleyerek, hiçbir şey bulamazlarsa kaldırım taşlarıyla ve sopalarla saldırarak etrafa zarar verdiklerini belirtmiş; böyle durumlarda kolluk güçlerinin nasıl bir zor kullanacağı ve zorun derecesinin kim tarafından tayin edileceği sorusunun karşımıza çıktığını ifade etmiştir. Yazar, bu gibi ani durumları en az zararla savmanın ve bastırmanın ancak o anda fiilen olayın içerisinde bulunup olaya müdahale eden birimin amirine bırakılabileceğini belirtmiştir. Aksi takdirde, 1935’lerde düzenlenen 16. madde hükümleriyle sorunların üzerine gitmenin mümkün olmadığını belirten yazar, bu nedenle kanun koyucunun 1985 yılında PVSK’da yaptığı yeni düzenleme ve eklerle günün gereksinimlerine cevap verici hükümler koyduğunu, bunlardan birinin de ek 6. madde olduğunu ifade etmiştir.

PVSK Ek 6. maddenin içeriğinin objektif ve somut bir şekilde belirlenmediği ve adam öldürmeye kadar varacak uygulama yetkisini tanıdığı, işkence ve eziyete engel olabilecek bir sınırın olmadığı ve dolayısıyla Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle iptali istemiyle açılan davayla ilgili olarak, Anayasa Mahkemesinin 26.11.1986 tarihli kararında, maddenin Anayasanın 17 ve 34. maddelerine aykırı olmadığına hükmedilmiştir (Anayasa Mahkemesi Kararı, 26.11.1986 tarih ve E:1985/8, K:1986/27, RG.14.8.1987-19544). Anayasa Mahkemesi maddenin ikinci fıkrasında yer alan “her çeşit silah” ibaresiyle, polisin teçhiz edildiği geleneksel

silahlar arasında olayın nitelik ve şiddeti göz önünde tutularak seçilecek silahın amaçlandığının anlaşılması gerektiğini belirterek, iptal kararını özetle şu gerekçelere dayandırmıştır:

Anayasanın 17. maddesinde silah kullanma konusu kurala bağlanmış olmakla birlikte, zor kullanma hususu düzenlenmemiştir. Ancak silah kullanmaya yetki veren Anayasanın, koşulları gerçekleştiğinde kolluk güçlerine zor kullanma yetkisi vereceği kuşkusuzdur. Dolayısıyla inceleme konusu maddede düzenlenen “yakalanması gerekli kişi veya dağıtılması gereken topluluğun direnmesi, saldırıya yeltenmesi veya saldırıda bulunması” ifadesini, Anayasanın 17. maddesindeki son fıkrasında “...meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma ve isyanın bastırılması” kavramları içerisinde değerlendirmek mümkündür. Yine maddede dağıtılması gereken topluluğun direnmesi, saldırıya yeltenmesi ya da saldırması durumunda polisin zor kullanmaya yetkisi olduğu belirtilmektedir. Polisin sadece bu maddeye dayanarak bir toplantının dağıtılması gerektiğini ya da dağılmakta direndiğini saptayacağı sanılmamalıdır. Bu konular, 2911 sayılı TGYK’nın 23. ve 24. maddeleriyle özel olarak düzenlenmiştir. İnceleme konusu kural bu düzenlemeyi destekleyici ve bir ölçüde de tamamlayıcı niteliktedir. Anayasanın 34. maddesi de silahsız ve saldırısız olmak koşuluyla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenlemenin herkesin hakkı olduğu kuralını koymuştur. Fakat aynı maddenin dördüncü fıkrası, kamu düzenini ciddi olarak bozması, olaylar çıkması, milli güvenlik gereklerini ihlal etmesi muhtemel toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanabileceğini ya da ertelenebileceğini hükme bağlamıştır. İnceleme konusu maddede belirtilen, dağıtılması gereken topluluğun direnmesi, saldırıya yeltenmesi

ya da saldırıda bulunması durumlarında zor kullanabileceği hükmü, Anayasanın 34. maddesinde belirtilen bu kısıtlama kapsamında değerlendirilmelidir. Ayrıca bu tür eylemler esasen suç niteliğinde olduğundan, kamu düzenini sağlamakla yükümlü polisin, olayı başka türlü engelleme olanağı kalmadığında, son çare olarak zora başvurmasının Anayasa ile bağdaşmadığı da söylenemez. Bu nedenlerle inceleme konusu kuralın Anayasanın 17. ve 34. maddeleriyle çelişen bir yönü bulunmamaktadır.

PVSK 16. maddede, zor kullanmayı gerektiren haller genel olarak belirtilmekle birlikte tek tek sayılmamıştır. Ancak bu maddenin ölümlere sebebiyet verdiği, temel hak ve hürriyetleri zedelediği görüşleri yersizdir. Zira bu tür olaylara kanunların değil, uygulayıcıların sebebiyet verebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

PVSK 16. ve 17. madde beraber düşünüldüğünde, polisin genel olarak zor kullanabileceği durumları şöyle sıralamak mümkündür:

- Polisin emir ve direktiflerine uyulmaması,
- Polise karşı fiziki mukavemette bulunulması,
- Polisin görev yapmasının engellenmesi,
- Yasal kural ve tedbirlere uyulmaması.

2.3.2. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinde Zor Kullanma Durumları

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde zor kullanma durumlarını incelemeden önce, “toplantı” ve “gösteri yürüyüşü” kavramlarını açıklamak yerinde olacaktır.

2.3.2.1. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Kavramları

Toplumun bir kesiminin herhangi bir konuda kamuoyu oluşturmak veya isteklerini yönetime iletmek amacıyla toplu gösteri yapması çağdaş toplumlarda en temel demokratik haklardan biridir. Toplumsal olayların olmadığı bir toplum düşünmek mümkün değildir; toplumsal olaylar adeta sistemin nefes alması gibidir (Cerrah, 1998, s. 40-41). Çok sayıda insanın belirli veya farklı amaçlar doğrultusunda bir araya geldiği toplumsal nitelikli faaliyetler, polis ve kamu düzeni açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu tür toplantılarda herhangi bir olumsuzluğun aniden ve kolayca yayılma olasılığı, bu tür toplulukların tahriklere açık olması ve grupların genelde mantık yerine duygularıyla hareket etme eğiliminde ve ruh hali içerisinde olmaları ve meydana gelebilecek bir olayda büyük olumsuzlukların ve tehlikelerin doğması ihtimali nedeniyle, böyle toplantı ve gösterilerde polisin hareket tarzı çok önemlidir ve profesyonellik gerektirir (Geleri, 2003, s. 267). Kalabalığın sayısı arttıkça, grup psikoloji gelişir ve bireysel düşünme yetisi azalır.

Toplantı yapma hakkı, AİHS 'nin 11. maddesinde tanınmış ve herkesin asayışı bozmadan bu hakkını kullanabileceğini belirtmiştir. Yine Sözleşmenin 9 ve 10. maddeleri düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü düzenleyerek, herkesin görüşlerini açıklama ve anlatım özgürlüğüne sahip olduğunu ifade etmiştir. Anayasamızın 34. maddesi ve TGYK'nın 3. maddesinde de, herkesin önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

Uygulamada toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin, “basın açıklaması” adı altında yapılarak, 2911 sayılı Kanunun polise verdiği yetkilerin devre dışı bırakılmaya çalışıldığı görülmektedir. 2004 yılındaki toplumsal olayların çoğunun basın açıklaması adı altında başlayıp kanunsuz gösterilere dönüştüğü tespit edilmiştir. Bu konuda mevzuatta boşluk olduğu açıktır (Kunter ve Yenisey, 2005, s. 410).

Toplantı ve gösteri yürüyüşü kavramları, TGYK’nın 2. maddesinde şöyle tarif edilmektedir: Belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu yaratmak suretiyle o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından bu kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarına “toplantı”, yine aynı şartlarda yapılan yürüyüşlere ise “gösteri yürüyüşü” denir. Kanunun 4. ve 5. maddelerinde ise, kanun kapsamında olmayan toplantı ve gösteri yürüyüşleri sayılmıştır. Bu istisnalar içinde yer alan seçim toplantılarının ise 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanunu hükümlerine tâbi olduğunu belirtmekte fayda vardır.

2.3.2.2. Kanuna Aykırı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşlerinin Dağıtılacağı Durumlar

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 23. maddesinde, kanuna aykırı sayılan toplantı ve gösteri yürüyüşleri açıkça sayılmıştır ve bunların dağıtılması hükme bağlanmıştır.

TGYK'nun 24. maddesi ise şöyledir:

Kanuna uygun olarak başlayan toplantı ve gösteri yürüyüşünün daha sonra kanununa aykırı hal alması durumunda, hükümet komiseri toplantı veya gösteri yürüyüşünün sona erdiğini bizzat veya düzenleme kurulu aracılığıyla ilan eder ve durumu en seri vasıta ile mahallin en büyük mülki amirine bildirir. Mahallin en büyük mülki amiri yazılı veya acele hallerde sonradan yazı ile teyit edilmek kaydıyla sözlü emirle, mahallin güvenlik amirlerini veya bunlardan birini görevlendirerek olay yerine gönderir. Bu amir, topluluğa kanuna uyularak dağılmalarını, dağılmazlarsa zor kullanacağını ihtar eder.

Dağılın ihtarı, olumlu, kitleyi yumuşatıcı, sade ve açık olur. Emir mutlaka iki veya üç defa tekrar edilir ve en uzak noktadan işitildiğine dair görevlilerce tutanak düzenlenir. Ayrıca dağılma ihtarı, emrin maksadını sağlayacak ve emri yerine getirecek ölçüde elde kuvvet bulundurulmadan kesinlikle yapılmaz (PÇKY. md.25/b).

Topluluk yapılan ihtara uymadığı takdirde, güvenlik kuvvetleri zor kullanarak topluluğu dağıtma yetkisine sahiptir. Ancak topluluğa müdahale sırasında güvenlik kuvvetlerine karşı fiili saldırı veya karşı koyma veya korumuş oldukları yer ve kişilere karşı saldırı olması durumunda, bu ihtara gerek olmaksızın da güvenlik kuvvetleri topluluğa zor kullanabilir (TGYK.m.24, PÇKY m.25). Toplantı ve gösteri yürüyüşüne 23. maddenin (b) bendinde yazılı olan silah, araç, alet veya maddeler veya sloganlarla katılanların bulunması halinde, bu kişiler güvenlik güçlerince uzaklaştırılarak toplantı ve gösteri yürüyüşüne devam edilir. Ancak bu kişilerin sayıları veya davranışları, toplantı veya gösteri yürüyüşünün kanuna aykırı şekilde dağıtılmasını gerektirecek düzeyde ise, ihtara gerek kalmadan zor kullanılır (TGYK.m.24).

Toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin kanuna aykırı şekilde başlaması durumunda ise, güvenlik kuvvetleri olayı ivedilikle mahallin mülki amirine haber verir ve mevcut imkânlarla gerekli tedbirleri alır. Olaya müdahale eden güvenlik kuvvetleri amiri, topluluğa, dağılmaları, aksi halde zor kullanılarak dağıtılacakları ihtarında bulunur ve topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır (TGYK m.24, PÇKY m.25).

Bu tür toplumsal olaylarda, kitleler güvenlik güçlerine karşı her silahı ve metodu deneyebilirler. Ancak güvenlik personeli görev yaparken yasal silah ve metotları kullanmak zorundadır (Cerrah, 1998, s. 43).

3. Konuyla İlgili İnsan Hakları

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, insan hakları olarak sayılan birçok maddeyi içermekte olup, sadece tez konumuzla alakalı olacağını düşündüğümüz maddeler üzerinde durulacaktır. Bu maddelere geçmeden önce insan hakları kavramına açıklık getirmek yerinde olacaktır.

3.1. İnsan Hakları Kavramı

İnsanlar doğaları gereği bir arada, yani toplu olarak yaşayarak toplumları oluşturur. “Toplumsal yaşamda, insanların karşılıklı hakları ve borçları vardır” tespitinde bulunan Levent, insanların eğitim hakkı, çalışma hakkı, mülkiyet hakkı, seyahat hakkı gibi doğal, devredilmez, vazgeçilmez haklarının olduğuna vurgu yaparak, “Bu haklar ve borçlar, insanlar arası sosyal ilişkilerle ortaya çıkar. Hak

sahibi olanın bu hak karşılığında bazı sorumluluk ve yükümlülüklerinin olması doğaldır” ifadesi insan hakları kavramının anlamını net bir şekilde ortaya koymaktadır. (Levent, 2002, s. 12)

Hak kavramın başına getirilen ‘insan’ sözcüğüyle yaratılan ‘insan hakları’ kavramı da pozitif hukuk tarafından tanımlanmış olsun veya olmasın, belli bir tarihsel aşamada insanların sadece insan olmalarından dolayı sahip olmaları gerekli sayılan bütün hak ve özgürlükleri ifade eder. Pozitif hukukun dışında ve üstünde bir anlam taşır (Tanör, yayım yılı verilmemiş, s. 13-14). İnsan hakları kavramı insan onuruna yaraşır bir yaşam için yazılı hukuk sınırlarının ötesinde olması gereken ve evrensel haklarla da ilintilidir.

İnsan her şeyden önemlisi şahsiyet sahibi olan bir canlıdır. Şahsiyet insanın kendi varlığının şuurunda ve idrakinde olmasıdır. Şahsiyet sahibi olan insan, çevresinde oluşan olayları, olguları ve hadiseleri müşahede edebilme kabiliyetine sahiptir. İnsan çevresinde meydana gelen hadiseler üzerine düşünerek belirli sonuçlara ulaşır ve yeni sentezler oluşturur. İnsan şahsiyet sahibi bir canlı olarak kendi davranışlarını belirleme ve yönetme yeteneğine sahiptir. Bu sebeple insan doğuştan bir takım haklara sahiptir. İnsan hakları olarak ifade edilen bu haklar, insanın dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez olan haklarıdır.

“İnsan Hakları Çağı” olarak ifade edilen XX. Yüzyılda, bu haklar daha da belirginlik kazanmıştır.

İnsan hakları, insanın asırlar içinde önce düşünsel alanda, daha sonra, sırasıyla, anayasal belge ve bildirilerde, anayasalarda ve uluslararası sözleşmelerde yer alan ve

korunması gerektiği konusunda ortak kaniya dayanan değerler bütünüdür. İnsan hakları, devlet gücünü sınırlar ve bireyi, devlet karşısında kimi hak ve yetkilere sahip sūje durumuna sokar, obje olmaktan kurtarır. İnsan hakları, bireye, insan olarak sahip olduğu ortak değerlerin sömürü, baskı, şiddet, saldırı ve her türlü olumsuz dış etkiler karşısında korunmasını isteyebilmesi yetkisini verir, evrensel niteliklidir (Aliefendiođlu, 2006).

Kuçuradi'ye (2007) göre, İnsan hakları her insanla ilgili bazı gerekleri dile getirir. Bu gerekler, insanın değerini tanıma ve koruma istemleri olarak ortaya çıkar. “İnsanın değeri” kavramı, insanın diğer canlılar arasındaki özel yerini ifade eder. İnsana bu özel yeri sağlayan, onun özelliklerinin bütünü ve onu diğer canlılardan ayıran olanaklarıdır. Bu olanaklar insana özgü etkinlikler ve bu etkinliklerin ürünleri olarak görünür. Bu özellikler ise insanın diğer canlılara taşıdığı ortak özelliklere ek özelliklerdir. İşte bu özellikler ya da olanaklar insanın değerini oluşturur (s.1-2).

İnsan hakları, bütün insanların hiçbir ayırım gözetilmeksizin temel hak ve özgürlüklerden faydalanabilmesini gerektirir. Klasik anlayışa göre, temel hak ve özgürlüklerin bireyin bağlı bulunduğu devlete karşı korunması gerekir. Öte yandan:

Bugün bir ülkenin ‘uygarlık’ derecesi, bilim ve teknoloji alanındaki başarılarından çok, insan haklarına göstermiş olduğu saygıyla ölçülmektedir. Yakın zamana kadar yalnızca devletleri ve onlar arasındaki ilişkileri konu alan uluslararası hukukta da devrim niteliğinde bir değişiklik olmuş ve yepyeni bir çığır açılmıştır. Çünkü artık yalnız devlet değil, insan ve onun hakları da uluslararası hukukun konuları arasına girmiştir (Kapani, 1993, s. 13-14)

İnsan hakları kavramını değerli kılan sebeplerin başında insanın hiçbir canlıda bulunmayan özellikleri taşıması gelmektedir. İnsan hakları, insanın gelişiminin ve onurlu yaşamasının temelini teşkil etmektedir. İnsan hakları, “olanı” değer, “olması

gerekeni” gösterir (Gözübüyük, 2012, s. 465). Bir birey olarak insan, özgürlük ve haklarla birlikte anılır. Özgürlük olmadan hak bir anlam ifade etmemektedir. Doğal hukuk anlayışında özgürlük devlet kavramından önce gelir. Çünkü devletlerin varlığından önce insanlar tabiatta özgürce bir yaşam sürmekteydiler. Fakat insanların zamanla toplu halde yaşamaya başlaması ile toplumlar, toplumsal kurallar ve kültürleri meydana getirmesi ‘devlet’ kavramını oluşturmuştur. Bu oluşumda insanlar topluluk halinde ve daha güvenli yaşayabilmek için hukuk kuralları oluşturarak, bir takım sorumlulukları kabul etmişlerdir.

3.2. Yaşama Hakkı

AİHS’nin 2. maddesine göre;

1. Herkesin yaşama hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasten öldürülemez.
2. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmanın kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz;
 - a) Bir kimsenin yaşadığı şiddete karşı korunması için,
 - b) Usulüne uygun olarak yakalamak için veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için,
 - c) Ayaklanma veya isyanın, yasaya uygun olarak bastırılması için.

İnsan haklarını korumanın başlangıç noktası hiç şüphesiz “yaşama hakkının” güvence altına alınmasıdır. AİHS’de yer alan çeşitli insan hak ve özgürlüklerinden yararlanabilmenin ilk şartı, insanın yaşamını (fizik varlığını) devam ettirebilmesidir (Reisoğlu, 2000, s.37). Bu nedenle, gerek Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde (md.3) ve gerekse Avrupa

İnsan Hakları Sözleşmesinde (md.2) yaşama hakkına yer verildiği ve önemle üzerinde durulduğu görülmektedir.

Yaşama hakkı, yaygın anlayışa göre kişinin biopsişik (bedensel ve ruhsal) bütünlüğüne dokunmamayı ifade eder (Kuçuradi, 2007, s. 117). Bunun için yaşama hakkı, en önemli temel haklardan birisi olmakla birlikte hukuk devletinin de temel değeri olduğu için, AİHS'nin 2. maddesinin katı olarak yorumlanması gerekmektedir. Aynı zamanda söz konusu madde, iç hukukta da kişilerin yaşama hakkını güvence altına alan etkili bir hukuksal korunmayı zorunlu ve gerekli kılmaktadır. Bu anlamda 2. md. devletin insan yaşamına saygı göstermesi şeklindeki negatif yükümlülüğünü değil, aynı zamanda pozitif yükümlülüğünü de ihtiva etmektedir. Bu bağlamda sözleşmeye taraf devletler, insan yaşamını etkili olarak korumak, özellikle korkutucu etkiye sahip etkili ceza hükümlerine yer vermek, anılan hükümlerin ihlal edilmesi durumunda da ceza kovuşturmasını organize etmek yükümlülüğü altındadırlar (Tezcan, Erdem ve Sancakdar, 2004, s. 205). İnsan hayatının korunması (Sözleşmenin 2. maddesinde belirtilen istisnalar dışında) devletlere, kamu kuruluşlarına, onlar adına hareket edenlere (örneğin emniyet mensuplarına) insanları kasten öldürmemek yükümlülüğünü getirmektedir (Reisoğlu, 2000, s. 38).

AİHS'nin 2. maddesinde düzenlenen insan yaşamının devlet tarafından korunması yükümlüğü, aynı zamanda bireyler tarafından işlenen adam öldürme suçları bakımından da geçerlidir. Başka bir ifadeyle, devlet kasten adam öldürmeyi cezalandırmak yükümlülüğü altındadır. AİHS'nin 2. maddesinin ilk cümlesi uyarınca devletler yalnızca "kasıtlı" öldürmeyi engellemekle değil, aynı zamanda kendi

egemenlik gücü altında bulunan tüm kişilerin, yaşamının korunması için gerekli çabayı göstermelerini sağlamakla yükümlüdür (Tezcan ve ark. 2004, s.205).

3.2.1. Yaşama Hakkına Yönelik Sınırlamalar

AIHS'nin 2. maddesinde tanımlanmış olan yaşama hakkı mevcut düzenlemeler çerçevesinde mutlak, sınırı olmayan bir hak olmayıp, ilgili maddede aynı zamanda söz konusu olabilecek sınırlamalar da belirtilmiştir. Sözleşmenin 2. maddesinde “yaşama hakkı” konusunda belirtilen sınırlamalar, kısıtlayıcı niteliktedir. Bu istisnaî hallerin dışında insan hayatına hiçbir şekilde kasten son verilemez. Savaş halinde dahi olsa devletler, 2. maddeye aykırı önlemler alamazlar (Reisoğlu, 2000, s.38).

AIHS'nin 2. maddesinde yaşama hakkına ilişkin olarak aşağıdaki sınırlamalara yer verilmiştir:

3.2.1.1. Ölüm Cezası

AIHS'nin 2/1. maddesinde “Herkesin yaşama hakkı yasayla korunmuştur. Yasanın ölüm cezasıyla cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bir cezanın yerine getirilmesi dışında, hiç kimse kasten öldürülemez” denilmektedir. Söz konusu düzenlemenin, ölüm cezasının verilebilmesini ve yerine getirilebilmesini iki temel şarta bağladığı görülmektedir. Bu şartlar, işlenen suç için yasada “ölüm cezası” öngörülmesi ve bu cezanın, mahkemece verilmiş olmasıdır. Başka bir deyişle, mahkeme dışı bir organ, görev ve niteliği ne olursa olsun, suçun

işlendiğini, suçun cezasının niteliğine veya yasalara göre ölüm olduğunu belirleyip kararlaştıramaz, yargısız infazda bulunamaz (Reisoğlu, 2000, s. 39).

AİHS'nin 2. maddesinde ölüm cezası yer almakla birlikte, Sözleşmeye ek olarak ek 6 ve 13 no'lu protokoller hazırlanmış; ek 6 nolu protokolde ölüm cezasının sadece, savaş, yakın savaş durumlarında verilebileceği kararlaştırılmıştır. Ek 13 no'lu protokolde ise, "hiç kimse ne böyle bir cezaya çarptırılabilir, ne de bu ceza infaz edilebilir" hükmü getirilerek, ölüm cezasının her durumda kaldırılmasına karar verilmiştir.(Yenisey, 2007, s. 65) Hem ek 6 no'lu protokol hem de ek 13 no'lu protokol ülkemiz tarafından imzalanmıştır. Nihayet, idam cezasını tamamen kaldırmayı öngören, ek 13 no'lu protokole uyum amacıyla 7/5/2004 tarihli ve 5170 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanunla, Anayasanın 15, 17, 38 ve 87. maddelerinde yapılan değişiklikle, ölüm cezası Anayasadan çıkarılmış, bu değişikliğe paralel olarak 5218 Sayılı Ölüm Cezasının Kaldırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanunla da ölüm cezası, bu cezanın yer aldığı kanunlardan çıkarılmıştır (21/07/2004 günlü, 25529 sayılı Resmi Gazete). Böylece ölüm cezasının uygulanmasıyla ilgili ülkemiz açısından herhangi bir problem kalmamıştır.

3.2.1.2. Diğer Sınırlar

Sözleşmenin 2/2. maddesine göre, "Öldürme eylemi, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurmanın kesin zorunluluk haline gelmesi sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlal edilmiş sayılmaz" kuralına yer verilmiş ve şartlar alt bentler halinde tek tek sayılmıştır. Bu şartlar tek tek ele alacak olursak:

3.2.1.2.1. Meşrû Savunma Durumu

Kendisinin veya başkasının hayatına yönelik olarak haksız ve devam etmekte olan bir saldırıyı önlemek amacıyla veya başka bir anlatımla meşru müdafaa şartları içerisinde kuvvet kullanılması ve sonucu olarak ölüm meydana gelmesi durumunda bu durum, Sözleşmenin 2. maddesine aykırılık olmaz. Sözleşmenin 2. maddesinin anlatımında “meşru savunma” hayata yönelik haksız saldırılarda söz konusu olur. Mala yönelik bir haksız saldırıyı defetmek için saldırganın öldürülmesi, Sözleşmenin 2/2. maddesi kapsamında “meşru savunma” olarak değerlendirilmeyecektir (Reisoğlu, 2000, s. 40).

3.2.1.2.2. Yakalama, Tutuklama ve Kaçmanın Önlenmesi Durumunda

İç hukuk düzenlemesinde kişilerin yakalanması ve tutuklanmasını düzenleyen kurallara uygun olarak bir kişinin yakalanması veya tutuklandıktan sonra kişinin kaçmasının önlenmesi için -olayın kendi ve tek başına değerlendirilmek üzere olan özel niteliğine göre- kuvvete başvurmanın “mutlak zorunluluk” haline gelmiş olması kaydıyla kuvvete başvurulması ve sonucunda muhatabı olan kişinin ölmesi Sözleşmenin 2. maddesi çerçevesinde yaşama hakkının ihlali niteliğinde görülmemiş; hukuka aykırı bir davranış sayılmamıştır. Ancak, vurgulanması gereken husus, meydana gelen ölüm olayının kabul edilebilir olması için, kişinin çok tehlikeli bir şahıs olması, işlenmiş olan suçun özel ağırlığı dikkate alındığında kuvvete başvurmanın kaçınılmaz olması ve kuvvete ilke olarak öldürme amacıyla

başvurulmaması, başka bir anlatımla öldürme kastıyla hareket edilmemiş olması şarttır (Reisoğlu, 2000, s. 40; Tezcan ve ark., 2004, s. 216).

3.2.1.2.3. Ayaklanma ve İsyanın Bastırılması

Vukuu bulmuş bir ayaklanma veya isyanın niteliği, ayaklanma veya isyanın durumuna göre değerlendirilerek kişilere veya mala vereceği veya vermekte olduğu zararın büyüklüğü göz önünde bulundurularak, ayaklanma veya isyanın yasalara uygun olarak bastırılması için kuvvete başvurmak mutlak bir zorunluluk haline gelmişse ve bu şartlar altında kuvvete başvurma sonucunda ölüm olayı meydana gelmişse, Sözleşmenin 2. maddesinde bu durum, yaşama hakkının ihlali niteliğinde sayılmamış olup, hukuka aykırı bir davranış olarak kabul edilmemiştir. Ancak, vurgulanması gereken en önemli husus, bu durumda da kuvvete ilke olarak öldürme amacıyla başvurulmaması, başka bir anlatımla öldürme kastıyla hareket edilmemiş olması gerekliliğidir. Ayaklanmanın veya isyanın kuvvet kullanılarak bastırılması için, devlet güçlerinin veya üçüncü kişilerin “meşrû savunma” halinde bulunması gerekmez. Olayın değerlendirilmekte olan özel ağırlığının kuvvet kullanmayı gerektirmesi yeterlidir. Ancak yukarıda da vurgulandığı üzere, genel bir hukuk ilkesi olarak belirtmek gerekir ki devlet, bir ayaklanmayı veya isyanı bastırırken durumun ve şartların haklı kılmadığı şiddetten özenle kaçınmalıdır (Reisoğlu, 2000, s. 41).

Nitekim 27 Temmuz 1998 tarihli Güleç - Türkiye Davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yaptığı değerlendirme şöyledir:

Mahkeme, Komisyon gibi, ilgili davada güç kullanımının, 2. maddenin 2. paragrafının (c) bendi kapsamında haklı gösterilebileceğini kabul eder. Ancak bu hususta

amaçlanan hedefe ulaşmak için kullanılan araçlar arasında bir denge şartı kurulması gerektiğine dikkat çekmektedir. Jandarmalar, bahse konu olayda çok güçlü bir silah kullanmışlardır. Çünkü copları, koruyucu kalkanları, su topları, plastik mermileri veya göz yaşartıcı gazları yoktur. Bu malzemelerin olmaması, tamamen anlaşılabilir ve kabul edilemezdir (<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/gulec1998.pdf>).

Yukarıda bahsedildiği üzere, AİHS md. 2/2'deki istisnaların "kasıtlı" öldürmeye imkân tanımadığını göstermektedir. Söz konusu düzenlemede daha çok, istenmeyen bir sonuç olarak insan yaşamının ortadan kalkmasına yol açabilen, hukuka uygun güç kullanımı durumları söz konusudur. Güç kullanımı, md. 2/2'de dile getirilen amaçlara ulaşmak için orantılılık ölçüsünü aşmamalıdır.

Yukarıda bahsi geçen durum, AİHM tarafından 24 Mayıs 2005 Süheyla Aydın - Türkiye Davasında vurgulandığı ve anılan kararda 2. maddenin metni bir bütün olarak okunduğu zaman, yalnızca kasıtlı adam öldürmeleri değil aynı zamanda, kasıtsız bir sonuç olarak yaşamdan mahrum bırakılma ile sonuçlanabilecek güç kullanımına izin verilen durumları da kapsadığını gösterir. Ancak, öldürücü kuvvet kullanımının kasıtlı ve niyet edilmiş olarak kullanımı, gerekliliğinin değerlendirilmesinde göz önüne alınması gereken faktörlerden yalnızca biridir. Güç kullanımlarından herhangi biri, 2. maddenin alt paragrafları olan (a) ve (c) de ortaya konan amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılan "kesinlikle gerekli" ibaresinden daha fazla olmamalıdır. Bu terim, AİHS'nin 8. maddesinin 2. paragrafı ve 11. maddesi uyarınca Devlet eylemlerinin, "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığına karar vermede normalde uygulanan daha sıkı ve zorlayıcı bir gereklilik testine başvurulması gerektiğini gösterir. Sonuç olarak, "kullanılan güç

izin verilmiş amaçların gerçekleştirilmesi ile sıkı sıkıya orantılı olmalıdır.” şeklinde değerlendirme yapıldığı görülmektedir (<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/suheylyaaydin.pdf>).

3.3. İşkence ve Diğer Zalimane İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Ceza Yasağı

AIHS'nin 3. maddesi “Hiç kimse işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya işlemlere tabi tutulamaz” şeklinde düzenlenmiştir. Maddede görüldüğü üzere, işkence, insanlık dışı veya alçaltıcı ceza veya muamele, sözleşmenin bu hükmüyle yasaklanmaktadır.

Söz konusu hüküm, AIHS'nin herhangi bir sınırlama nedenine bağlı olmayan tek hükmüdür. AIHS m.15/2'ye göre bu yasağın, olağanüstü durumlarda bile ortadan kaldırılması söz konusu değildir. Nitekim, 24 Nisan 1998 tarihli Selçuk ve Asker - Türkiye Davasında (http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/12_1997_796_998_999.pdf) bu durum, “.... 3. madde demokratik toplumun temel değerlerinden birini koruma altına almaktadır. Organize terör ve suçla mücadele gibi en zor koşullarda bile Sözleşme işkenceyi, insanlık dışı ya da alçaltıcı muameleyi ve cezayı mutlak terimlerle yasaklamaktadır. Sözleşmenin ve 1 ve 4 numaralı Protokollerinin maddi hükümlerinin çoğundan farklı olarak 3. madde istisna öngörmez ve ulusun yaşamını tehdit eden olağanüstü durumlarda bile yükümlülüğün sınırlandırılması yoluna gidilemez” şeklinde vurgulama yapılmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarında, 3. madde kapsamında bir ihlalin söz konusu olması için belli bir yoğunluğa ulaşması gerekmektedir. Bu

konuda bir değerlendirme yapılırken somut olayın bütün koşulları, özellikle süre, psikolojik ve fiziki sonuçları, ilgilinin cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumunun göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir.

Sözleşmenin 3. maddesi incelendiğinde anılan maddenin, (1) İşkence, (2) İnsanlık Dışı Muamele, (3) Onur Kırıcı/Küçültücü Muamele, (4) İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza unsurlardan oluştuğu görülmektedir.

“İşkence” ve “İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza” unsurlarının tez konumuzla doğrudan ilgili görülmemesi nedeniyle, bu unsurlar inceleme konusu yapılmayacak; diğer unsurlar üzerinde durulacaktır.

3.4. İnsanlık Dışı Muamele

İnsanlık dışı muamelenin işkenceden en temel farkının ağırlık ve yoğunlukla ilgili olduğu görülmektedir. Yeterli yoğunluk ve amaç unsurunu taşınamaması nedeniyle işkence sayılmayan kötü muameleler insanlık dışı veya küçük düşürücü muamele olarak kabul edilmektedir. AİHM, uygulandığı ortama göre gerekçesi bulunmayan ve kasıtlı olarak şiddetli fiziksel veya ruhsal eziyet veren muamelelerin insanlık dışı muamele oluşturacağı saptamasında bulunmuştur. (http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/iskencenin_yasaklanmasi.pdf)

İnsanlık dışı muameleye, AİHM kararlarında bazı kriterler getirildiği göze çarpmaktadır. “Suç ve ceza arasındaki aşırı orantısızlık, bedensel ve manevi rahatsızlık ve baskıları içeren sorgulama şekli, gözaltındaki kişilerin asgari

ihtiyaçlarının karşılanmaması, fiziksel ve ruhsal direnci kırmak ve küçültmek amacıyla kişilerin aşağılatılmasına yönelik korku ve sıkıntı yaratmak, işkence düzeyine ulaşmayan basit müessir fiillerde bulunmak” bu kriterlere örnek olarak sayılabilir. (http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/iskencenin_yasaklanmasi.pdf)

Onur kırıcı davranışlara ilişkin açıklama ve Mahkeme kararları dikkate alındığında, “İnsanlık Dışı Muamele” kapsamına girmesi muhtemel kuvvet kullanımlarının daha çok yakalama veya gözaltına alındıktan sonraki aşamada ve genellikle kuvvete başvurma gerekemediği veya koşullarının oluşmadığı durumlarda gerçekleştirilen müessir fiillerin gireceği sonucuna varılmaktadır. (http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/iskencenin_yasaklanmasi.pdf)

Kuçuradi’ye (2007) göre, işkenceye uğrayan insan onuruna bir zarar vermemekte, işkence yapan kendi onuruna zarar vermektedir. Çünkü insan kendi onuruna, uğradıklarıyla değil, yaptıklarıyla zarar verir. Bundan ötürü “İnsan yaptıklarından sorumludur, başkalarının ona yaptıklarından değil” görüşü savunulmuştur. (s.69)

3.5. Onur Kırıcı/Küçültücü Muamele

Onur kırıcı davranışlar dediğimiz muamele şekli, AIHS’nin 3. maddesi kapsamındaki davranışların en hafif dereceli olanıdır. Onur kırıcı davranışlar, kişinin kendisi ve başkaları karşısındaki itibarını, namus, şeref ve haysiyetini aşağılayıcı, küçültücü, hor görücü davranışlardır. Bu davranışların kişiye fiziki şiddet

uygulanarak veya namus, şeref ve haysiyetini inciten söz ve hareketler yaparak gerçekleştirilmesi mümkündür. (http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/iskencenin_yasaklanmasi.pdf)

Başka bir deyimle, onur kırıcı veya küçültücü muamele, mağdurlarda korku ve aşağılık duygusu yaratan ve onları küçük düşürecek veya alçaltacak nitelikte olan muamelelerdir. Bu cümleden anlaşıldığı üzere, kişiyi kamu önünde teşhir etme, kamu gücünün veya görevlilerinin oyuncağı haline getirme, fiziki ceza verme, mağduru iradesi veya vicdanı hilafına hareket etmeye zorlama gibi muameleler onur kırıcı muamele kavramı içerisine girmektedir. Ancak davranışın onur kırıcı olarak değerlendirilmesi için illa ki kamuoyu önünde yapılması gerekmemektedir. (http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/iskencenin_yasaklanmasi.pdf)

Zor kullanma veya kuvvete başvurma gerektiği, ancak bu gücün gereğinden fazla kullanıldığı ve bu yönde bir davranışın Sözleşmeye aykırılık oluşturduğu durum AİHM kararlarında, “onur kırıcı/küçültücü muamele” kapsamında değerlendirilmektedir. (http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/iskencenin_yasaklanmasi.pdf)

Bazı durumlarda ise gerçekleştirilen fiilin insanlık dışı ve küçültücü muamele olarak birlikte değerlendirildiği görülmektedir. 20 Eylül 2005 tarihli Dizman-Türkiye Davasında AİHM, başvuranın polisler tarafından dövüldüğünü ve bu dövülmenin sonucunda çenesinin kırıldığının tespit edildiğini ve bu tür bir muamelenin, insanlık dışı ve küçültücü muamele sınırına ulaştığı ve bu bağlamda bir 3. madde ihlalini oluşturduğunu belirtmiştir (<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/dizman.pdf>).

İKİNCİ BÖLÜM

POLİSİN TOPLUMSAL OLAYLARA MÜDAHALEDE KULLANDIĞI KUVVETTEN DOĞAN İNSAN HAKLARI SORUNLARI

1. İnsan Hakları Açısından Zor Kullanmanın İncelenmesi

İnsan hakları geniş kapsamlıdır: Hem insanların haklarının devlet organlarına karşı korunmasını hem de çok boyutlu olan insan kişiliğinin geliştirilmesini içerir (Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994, s. 1). İnsan hakları ve kamu özgürlükleri, insan onurunu korumayı, insanın maddi ve manevi gelişmesini sağlamayı amaçlayan haklara verilen isim olarak, son birkaç yüzyıllık tarihi süreç içinde insanın doğal hakları olarak kabul görmektedir. İnsan hakları insanın doğuştan var olan hak ve özgürlükleridir.

Yaşama hakkı kişinin doğumla kazandığı, en üstün ve en tabî bir haktır ve bu hakkın korunması demokratik devletlerde güvence altına alınmıştır. Birçok insan hakları belgesinde yaşama hakkı koruma altına alınarak; ortadan kaldırılmasına izin verilmemiştir. Yaşama hakkı esas, bu hakkın sınırlandırılması ise istisnadır (Güzel, 2006, s. 167).

Anayasamızın 17. maddesinin birinci fıkrasında, “herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir” denilerek kişi dokunulmazlığı, yaşama hakkı ve kişinin maddi-manevi varlığı güvence altına

alınmaktadır. Bu sayılanların kişilerin en temel insan hakkı olduğu kabul edilir. İkinci fıkrada ise vücut dokunulmazlığı koruma altına alınmış, üçüncü fıkrada işkence, eziyet ve onur kırıcı cezalar yasaklanmış ve son fıkra olan dördüncü fıkrada ise yaşama hakkının istisnalarından bahsedilmiştir. Bunlar ölüm cezaları, meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, tutuklu ya da hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanmanın ya da isyanın bastırılması, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde, yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına yasaların izin verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleridir. Bu sayılanlar birinci fıkra hükmünün dışındadır.

Anayasa Mahkemesi, Terörle Mücadele Kanununda (TMK) yer alan ve güvenlik güçlerine duraksamadan ateş açma yetkisi veren bir hükmü iptal etmiştir. Polisin silah kullanması ve bunun AİHS ve Anayasamız açısından bir değerlendirmesini yapan Anayasa Mahkemesi, yaşam hakkının anayasanın aradığı “belirlilik” ve “zorunluluk” kıstaslarına göre sınırlandırılabilceğini belirtmiş ve vermiş olduğu bu iptal kararında, devletin hukuka uygunluk hallerinden yararlanabilmesi için, şiddet fiili ve kuvvete başvurmanın mutlak zorunlu olması gerektiği ve önlemin somut durumun gerektirdiği yoğunluğu aşamayacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla orantı koşulu belirlenirken, somut durumun insan hayatı ve beden bütünlüğü için oluşturduğu tehlike ve kuvvet kullanımından doğan ölüm riskinin göz önünde tutulacağı belirtilmiştir. Oysa TMK ek madde 2'nin incelenmesinde bu hükümle kolluk kuvvetlerine verilen silah kullanma yetkisinin yaşama hakkının özüne dokunduğu, AİHS madde 2'nin aradığı şiddet ve fiili kuvvete başvurmanın zaruret halinde olmasının belirtildiği, Komisyon kararında alınan önlem ile ulaşılmak istenen sonuç arasında orantının bulunması gerektiği, dolayısıyla

Anayasanın ve AIHS'nin aradığı “zorunluluk” ve “orantılık/ölçülülük” koşulunun bulunmadığı vurgulanmıştır. Maddede “teslim ol emrine itaat edilmemesi” ve “silah kullanmaya teşebbüs edilmesi” durumunda kademeli olarak etkisiz kılma yöntemleri belirtilmeden, kolluk kuvvetlerine (son çare olarak başvurulması gereken) silah kullanma yetkisi verilmiştir. Doğruca ve duraksamadan hedefe karşı ateşli silah kullanılması, yaşama hakkının zedelenmesi sonucunu doğurur. Bu nedenle kuralın Anayasanın 17. maddesine aykırı olduğundan iptalinin gerektiği sonucuna varmıştır (Tezcan ve ark., 2004, s. 220-221).

İnsan haklarının temeli olan “yaşama hakkı” bakımından, uluslararası hukuk itibariyle temel kaynağımız Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 2. maddesidir. Bu madde esas itibariyle görev gereği kanun hükmünü yerine getirirken meydana gelen ölüm halini düzenlemekle birlikte, doktrinde de açıklandığı üzere, sonucu ölüme varan zor kullanma hallerini de kapsamaktadır (Dönmezer, 2004, s. 11). Sözleşmenin 2. maddesi ile bütün hakların ve özgürlüklerin varlık gerekçesi olan “yaşama hakkı” koruma altına alınmıştır. Birinci fıkranın birinci cümlesinde, “herkesin yaşama hakkı yasanın koruması altındadır” denilerek, ayırım yapılmadan “herkes” için geçerli genel kural konmuştur. Birinci fıkranın ikinci cümlesi ile ikinci fıkrada da bu kuralın istisnalarından bahsedilmiştir (Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994, s. 163). İkinci fıkrada kasten öldürmeyi de kapsayan hukuka uygunluk sebepleri sayılmıştır.

Yaşama hakkı doğumdan ölüme kadar devam eder. Hatta bir kısım hukukçular bu korumanın cenini de kapsadığını ifade etmektedirler. Ancak bu konuda Sözleşme organlarınca açıklık getirilmemiştir (Tezcan ve ark., 2004, s. 204). Yaşama hakkı bakımından ikinci maddenin sağladığı himayenin kapsam ve

genişliğinin neden ibaret olduğu konusu da tartışılmış ve bunun dar olarak kabulü konusunda mutabık kalınmıştır. Söz konusu olan “ölmek hakkı”dır. Ayrıca Komisyon “Devletin kişileri kasten öldürülmeye karşı korumakla kalmayarak, hayatı korumak için de zorunlu tedbirleri alması gerektiği” kararını vermiştir (Dönmezer, 2004, s. 12).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin almış olduğu kararlardan da anlaşılacağı üzere, Sözleşme’de yer alan haklar teorik değil, gerçek ve fiilen var olan haklar olduğu için devlet önce bu “öldürmeme yükümü”nü kendisi yerine getirecek, sonra da kişinin hayatını ölümlerle sonuçlanabilecek saldırı ve eylemlere karşı korumak için gerekli önlemleri alacaktır (Gölcüklü ve Gözübüyük, 1994, s. 164-165). Fakat bu hüküm “kişiye devamlı bireysel koruma sağlayacak” kadar sınırsız ve mutlak değildir. Bireyin teröristler tarafından öldürülmüş olması devletin hayatı koruma yükümlülüğünün istisnalarından sayılmaz.

Sözleşme’nin 2. maddesinin birinci fıkrasında yer alan “kanunun ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infazı dışında, hiç kimse kasten öldürülemez” hükmü artık geçerliliğini kaybetmiştir. Avrupa Konseyi’ne tabi ülkelerde ölüm cezası kademeli olarak kaldırılmıştır.

İnsan hakları belgelerinde düzenlendiği şekliyle, yaşama hakkı mutlak bir hak değildir. Sözleşme’nin 2.maddesinin 2. fıkrası bu hakkın sınırlarını saymıştır ve bu sayım sınırlıdır. Belirtilen bu nedenler dışında insan yaşamına “kasten” son verilemeyeceği belirtilmiştir. Savaş veya olağanüstü durumlarda dahi devletler Sözleşme’nin 2. maddesine aykırı davranamazlar (AİHS m.15/2) (Tezcan ve ark.,

2004, s. 210). Bu istisnalar, bireye ait olmak üzere ve nefsi korumak amacıyla tanınmış bulunan “haklı savunma” durumu, bireyin “yakalanması ya da yasaya uygun bir biçimde tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasının önlenmesi” zorunluluğu durumunda kullandığı fiili kuvvet sonucu ölümün meydana gelmesi hali ve son olarak “ayaklanma ve isyanın” yasaya uygun olarak bastırılması amacıyla meydana gelen öldürme fiilleridir. AİHS’nin 2. maddesinden şöyle bir sonuç çıkarmamız mümkündür: Polis, görevini yerine getirirken insan hayatını ve muhataplarının beden sağlığını en üst düzeyde koruyacak, ancak mecbur kaldığında kademeli bir şekilde zor kullanacaktır. AİHM’nin 13 Ekim 2005 tarihli Günaydın –Türkiye kararı (AİHM Kararı, “Günaydın / Türkiye Davası (Başvuru no: 27526 / 95) Strazburg 13 Ekim 2005) incelendiğinde; başvuran ve yakınlarının karıştığı kanuna aykırı gösteriye müdahale eden güvenlik güçlerinin güç kullanması sonucu oluşan yaralanmaların aşırılığından dolayı Sözleşme hükümlerinin ihlal edildiğine hükmedildiği görülür. AİHM olayı değerlendirirken polisin yaptığı görevin zorluğuna ve güç kullanma gerekliliğine katılmış, ancak başvuran ve yakınlarına çok sayıda polisin müdahale etmesi sonucunda uygulanan gücün aşırıya kaçtığı hususu belirtmiştir. Dolayısıyla polis, güç kullanırken yasal sınırlar içerisinde hareket etmelidir:

Güç kullanılmasını gerektiren koşullar oluşmadığı veya yetki verilmediği durumlarda güç kullanılmasından kaçınılmalıdır. Böyle bir hareket kitlenin üzerinde hem olumsuz etkiye hem de panik ortamının oluşmasına sebep olabilir. Unutulmamalıdır ki her gurubun veya kitlenin ikna edilmesinin veya kontrol edilmesinin bir yolu mutlaka vardır. Yeter ki iletişim ve etkileşim kanalları açık tutularak bu çabaya girişilebilsin (Taner ve Çalışkan, 1998, s. 45).

2. Toplumsal Olaylar ve Toplumsal Olayda Zor Kullanılmasının İncelenmesi

Günümüzde, toplumsal olayların olmadığı bir toplumu bir toplum düşünmek mümkün değildir. İnsanlar, haklarını dile getirmek, bir düşünceyi paylaşmak vb. gibi nedenlerle mitingler ve yürüyüşler yaparlar. Yapılan bu toplantı ve yürüyüşler insanların en doğal haklarıdır. Ancak bazı durumlarda yasa dışı bir hal aldığı ve dağıtılması gereken durumlarla karşılaşabilmekteyiz. İşte bu durumda nasıl ve ne şekilde müdahale edileceğini incelemek faydalı olacaktır.

2.1. Toplumsal Olay Kavramı ve Polisin Toplumsal Olaylara Müdahalesinin Hukukî Çerçevesi

Günümüzde kişilerin, iktisadi, sosyal ve siyasi örgütlenmelerin sahip oldukları hak, yetki ve yükümlülüklerin, anayasa başta olmak üzere belirli metinlerde düzenlenmesi, çağımız hukuk devletlerinin en temel özelliklerindedir. Özellikle anayasalarda yer alan temel hak ve hürriyetlerin korunması ve uygulama olanaklarının oluşturulması amacıyla kurulan kurum ve kuruluşların varlığı, fonksiyonel açıdan neredeyse anayasaların varlığıyla özdeştir ve olmak zorundadır. Çünkü toplumda yaşayan fertlerin büyük bir çoğunluğu, anayasalarda kendilerine tanınan temel hak ve hürriyetleri bütün kapsamıyla bilmekten uzaktır. Ancak, bu fertler, kendilerine tanınan temel hak ve hürriyetleri, içinde yaşadıkları sosyal organizmanın içerisinde yetişmeleri sebebi ile hissedebilmektedir. Yani bir fert açısından asıl önemli olan, anayasalarda yer alan formüllerden daha çok yaşadıkları

hayat sebebiyle neleri, ne şekilde yapıp yapamayacakları konusunda oluşmuş bilinçtir (Polis Dergisi, Sayı: 21, s. 100).

Toplumların gelişimi ile birlikte ideoloji, inanç, ırk, milliyet, kültür, ekonomik, sosyal veya politik amaçlı resmî veya gayrî resmi örgütlenmeler doğmuş ve güçlerini artırma yollarını aramışlardır. Günümüzde derneklerin veya vakıfların üyelerinin sayılarını, siyasi partilerin seçmenlerini artırmaya çalışmalarının ilk amacı, diğer insanlarla birlik olmaktan elde edilen maddi, manevi gücün veya doyumun bireyler için ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar. Bu sebeptir ki insanlar bir arada, dayanışma içinde olmaya çalışırlar.

Toplumun güvenliğini sağlayan polis, bu tür faaliyetleri toplum güvenliğine bir tehdit oluşturmamaları bakımından takip eder. Ancak bu tür faaliyetler normal şartlarda polisiye değil sosyal olaylar arasında yer alır. Sosyal olaylarda amaç, bir şeye topluca taraftar olmak, sevinci ve kederi paylaşmak, yardımlaşmak, eğlenmek ve benzeri durumlar söz konusudur. Ancak polisiye olay olarak niteleyebileceğimiz toplumsal eylemlerde bir görüş veya düşünceyi paylaşmak yanında genellikle bir takım kişi, kurum veya durumlara tepki de mevcuttur. Örneğin, futbol milli takımımızın kazandığı önemli bir başarıyı meydanlarda kutlamamız sosyal bir olaydır. Ancak, Ankara Kızılay meydanında protesto gösterisi yapmak isteyen bir grubun eylemine katılanların şiddet eğilimleri ve kışkırtma nitelikli hareketleri, aşağıda belirteceğimiz kanun maddeleri uyarınca, polisin görev alanına girmektedir (Hizmet İçi Eğitim Programları Kaynak Ders Kitapları, 2001, s. 331).

Anayasamızın 34. maddesinde toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı “herkes, önceden izin almadan, silahsız ve saldırısız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ancak, millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlığın ve genel ahlâkın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla ve kanunla sınırlanabilir. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir” şeklinde düzenlenmiştir.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nun 2. maddesinde ise “Toplantı” ve “Gösteri Yürüyüşü” kavramlarına değinilmektedir. Buna göre, *toplantı*, belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu oluşturmak sureti ile o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından kanun çerçevesinde düzenlenen açık ve kapalı yer toplantılarıdır. *Gösteri yürüyüşü* ise, belirli konular üzerinde halkı aydınlatmak ve bir kamuoyu oluşturmak sureti ile o konuyu benimsetmek için gerçek ve tüzel kişiler tarafından kanun çerçevesinde düzenlenen yürüyüşler veya mitingdir.

Aynı kanunun 3. maddesi ise “herkes, önceden izin almaksızın, bu kanun hükümlerine göre silahsız ve saldırısız olarak kanunların suç saymadığı belirli amaçlarla toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.” şeklinde düzenlenmiştir. Aynı şekilde Anayasamızın 34. maddesi de, herkesin, önceden izin almaksızın toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının olduğunu ve bu hakkın hangi sınırlarda kullanabileceğini düzenlemiştir. Bu sınırları şöyle sıralayabiliriz:

- a) Şehir düzeninin bozulmasını önlemek için yetkili idari mercii, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergâhı tespit edebilir.
- b) Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller bu kanunda düzenlenmiştir.

c) TGYK'nun 17. maddesi uyarınca yetkili merci tarafından, kanunun göstermiş olduğu çerçeve ve alanı ihlal eden toplantı ve gösteri yürüyüşleri, kanunun vermiş olduğu sınırlar dâhilinde iptal edilebilir veya ertelenebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşünün kanuna aykırı bir hale gelmesi durumunda, bu kanunun 24. maddesine göre:

a) Hükümet komiseri toplantı veya gösteri yürüyüşünün sona erdiğini bizzat veya düzenleme kurulu aracılığı ile topluluğa ilan eder ve durumu en seri vasıta ile mahallin en büyük mülki amirine bildirir.

b) Mahallin en büyük mülki amiri, yazılı veya acele hallerde sonradan yazı ile teyit edilmek kaydıyla sözlü emirle, mahallin güvenlik amirlerini veya bunlardan birini görevlendirerek olay yerine gönderir. Bu amir, topluluğa kanuna uyularak dağılmalarını, dağılmazlarsa zor kullanılacağını ihtar eder. Topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır. Bu gelişmeler hükümet komiserince tutanaklarla tespit edilerek en kısa zamanda mahallin en büyük mülki amirine tevdi edilir. (a) ve (b) bentlerindeki durumlarda güvenlik kuvvetlerine karşı fiili saldırı veya mukavemet veya korudukları yerlere ve kişilere karşı fiili saldırı hali mevcutsa, ihtara gerek olmaksızın zor kullanılır.

TGYK'nın 23. maddesinin (b) bendinde yazılı silah, araç, alet veya maddeler veya sloganlarla katılanların bulunması halinde bu kişiler güvenlik kuvvetlerince uzaklaştırılarak toplantı ve gösteri yürüyüşüne devam edilir. Ancak, bunların sayıları ve davranışları TGYK'ya aykırı addedilerek dağıtılmasını gerektirecek derecede ise, yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanır. Toplantı ve gösteri yürüyüşüne silah, araç, alet veya maddeler veya sloganlarla katılanların tanınması ve uzaklaştırılmasında

düzenleme kurulu güvenlik kuvvetlerine yardım etmekle yükümlüdür şeklinde düzenleme getirilmiştir.

TGYK'ya aykırı olarak başlaması hallerinde “ güvenlik kuvvetleri, olayı en seri şekilde mahallin en büyük mülki amirine haber vermekle beraber, mevcut imkânlarla gerekli tedbirleri alır ve olaya müdahale eden güvenlik kuvvetleri amiri, topluluğa dağılmaları, aksi halde zor kullanılarak dağıtılacakları ihtarında bulunur ve topluluk dağılmazsa zor kullanılarak dağıtılır” hükmü ile polise, kanunsuz hale dönüşmesi durumunda toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale ederek gerekirse zor kullanma yetkisi verilmiştir.

Nitekim PÇYK'nın 25/b maddesinde de şöyle denilmektedir:

Kanuna uygun olan ve olmayan toplantı ve gösteri yürüyüşleri ile diğer toplumsal olayların izlenmesi, kontrolü ve müdahale esasları belirtilmiştir. Buna göre, kanuna aykırı toplantı ve gösteri yürüyüşleri nedeniyle toplumsal olaylara müdahale gerektiğinde, mahallin mülkiye amiri veya görevlendirileceği en büyük zabıta amiri veya zabıta amirlerinden biri ses yükseltici veya yayıcı cihazlar aracılığı ile önce kendisini topluluğa tanıtır, sonra kanuna uyarak dağılmaları ve dağılmamaları halinde zor kullanılacağını bildirir.

Keza, bir meydana hukuka uygun olmayan, örneğin gece yarısı gösteri yürüyüşü yapmak isteyen kişilerin dağılmaları hususunda çağrıda bulunan emniyet görevlilerinin bu çağrısına rağmen grup dağılmaz ise, emniyet güçleri grubu dağıtmak için kuvvet kullanabilirler. Burada polisçe kullanılan kuvvetin, hukuka aykırı olarak gösteri yürüyüşünü yapan grubun dağılmasını sağlamaya yetecek kadar

olması gerekmektedir. Zira bu ölçünün dışında kuvvet kullanılmasının çeşitli sorumlulukları da beraberinde getireceği muhakkaktır (Yalvaç, 2006, s. 240).

2.2. Toplumsal Olaylara Müdahalede Bulunan Polis Çevik Kuvvet Birimi

Polisin, toplantı ve gösteri yürüyüşlerine müdahale eden birimi “çevik kuvvet” birimidir. Kuruluşu, çalışması, görev ve yetkileri ile emniyet teşkilatında çok geniş bir şekilde yer alan Çevik Kuvvet Birimi özellikle toplumsal olaylar alanında önleyici bir kuvvet olarak görev yapar. Polis Çevik Kuvvet Birimi toplum zabıtasının varlığını ortadan kaldıran, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununa (ETK) 7 ek madde eklenmesine dair 2696 sayılı Kanun ile kurulmuştur. İçişleri Bakanlığı gerekli gördüğü il merkezlerinde emniyet müdürlüklerine, ilçelerde emniyet amirliklerine bağlı olarak emniyet teşkilatı bünyesinde, kadroları içinde özel timler de bulunan *Polis Çevik Kuvvet Birimleri* kurabilir (ETK ek madde 12). Taşındıkları sorumluluk ve sahip oldukları yetkiler bakımından çevik kuvvet görevlileri emniyet teşkilatı kanununa tabidirler. 1965 yılında kurulan *toplum polisi*, 1982 yılında *çevik kuvvet* olarak isim değiştirmiş ve teşkilatlanmıştır. Çevik kuvvet, TGYK’ya göre, bilhassa toplumsal olaylarda görev yapmak üzere kurulmuştur ve bu branşta uzmanlaşmıştır.

PÇYK’nın 7. maddesinde, çevik kuvvet biriminin kuruluş esasları belirtilmiştir. Bu maddeye göre “polis çevik kuvvet birimi, bir il sınırları içerisinde toplumsal olaylara hassas olan sadece bir merkezde veya gerekli görülmesi halinde diğer yerlerde kurulur” olarak tanımlanmıştır.

Ayrıca aynı yönetmeliğin 19. maddesinde, çevik kuvvet birimin görevleri şöyle sıralanmaktadır:

- a) Kanuna uygun toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin düzenini ve güvenliğini sağlamak,
- b) Kamu düzenini bozabilecek nitelikteki toplumsal hareketlerin meydana gelmesi muhtemel yerlerde önleyici tedbirleri almak,
- c) Grev ve lokavt sırasında işyerlerinin tahribe uğramasının veya işgalinin önüne geçmek, bu yerlerde devriye hizmetleri yürütmek,
- d) Kanunu aykırı sokak ve meydan hareketlerini önlemek,
- e) Toplumsal olayda, grev ve lokavtlar ile kanuna aykırı sokak ve meydan hareketlerinde toplumun veya kişilerin maddî ve manevî varlıklarını tecavüzlerden korumak,
- f) Diğer polis kuvvetlerinin yetersizliği halinde, her türlü tören veya gösterilerde gerekli güvenlik önlemlerini almak ve düzeni sağlamak,
- g) Özel Timlerin yer almasını gerektirecek diğer operasyonları yapmak,
- h) Yukarıdaki bentlerde gösterilen durumlarda meydana gelen kanuna aykırı olayları gerekirse zor kullanarak etkisiz hale getirmek olarak tanımlanmış ve polise zor kullanma yetkisi verilmiştir.

2.3. Toplumsal Olaylarda Çevik Kuvvetin Zor Kullanımı ve Güç Teşhiri

Toplumsal olaylarda kuvvet uygulamaları polisin zor kullanmasından ayrı bir başlık altında ele almayı gerektirecek kadar farklılıklar taşır. Toplumsal olaylara

müdahalede en etkin faktör olarak güvenlik personelinin toplumsal olaylara bakışı ve bu branşta almış olduğu eğitim önem taşımaktadır.

Her şeyden önce, toplumsal olaylarda görev yapan çevik kuvvet personeli, gösteri yapan kitlenin niteliği ne olursa olsun, onları yasal ve meşrû bir hakkı kullanan insanlar olarak görmelidir. Başarılması zor olan ama imkânsız olmayan bu görev anlayışının, uygulamalara yansıtılması zorunludur. Görev yapan personelin bu yaklaşımı, özellikle güç kullanımının kaçınılmaz olduğu olaylarda ortaya koyması, soğukkanlı ve en önemlisi ölçülü olması gerekmektedir.

Toplumsal olaylara müdahalede personel asla bireysel davranışlarda bulunmamalıdır. Verilecek emirler toplu olarak uygulanmalı, bu sayede personelin dağılımının veya aşırı güç kullanımı ve suîstimallerinin önüne geçilmelidir.

Toplumsal olaylarda topluluğa müdahale etmenin çeşitli aşamaları vardır. Bunları şöyle sıralamak mümkündür:

a) Kuvvet Teşhiri: Kuvvet teşhirinde yer ve zamanın çok iyi ayarlanması gerekir. Tıpkı kuvvet kullanımında olduğu gibi, her imkân ve fırsatta kuvvet teşhiri yoluna gidilmekten kaçınılmalıdır. Kuvvet teşhirini, “henüz toplumsal olay başlamadan görevlilerin gösteri yapılacak yer güzergâhında veya çevresinde gelen kalabalığa görüntü vermesidir” şeklinde tanımlayabiliriz. Bu durum, önleyici ve engelleyici zorlama tedbiridir. Bu şekilde kalabalığın polisin tedbirlerinden olumsuz etkilenecek taşkınlık yapmasının önüne geçmek hedeflenir. Toplumsal olayların ilk aşamasında kullanılan bu uygulamanın bazı olaylarda oldukça etkin olduğu

gözelemlenmektedir. Bu konuda örnek olarak, çevik kuvvet biriminin maçlarda, statlarda veya gösteri yürüyüşlerinde gösteri alanının çevresinde tam teçhizat olarak hazır bekletilmesi verilebilir (Cerrah, 1998, s. 44).

b) Caydırıcılık Unsuru: Toplumsal olay öncesi polisin kullanacağı kuvvet teşhiri faktörü, karşı tarafı amacından caydırıcı bir safhada olmalıdır. Görevliler kararlı olmalı; ayrıca araç, gereç, donanım ve personel olarak karşı taraftan daha güçlü ve üstün bulunulduğunun net bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir. Bir toplumsal olay öncesi polisin panzerleri, akrepleri, şortlandları, kalkanları, kaskları, köpekleri, coplari ve gaz silahları ile hazır bir görüntü sergilemesi caydırıcılık unsurudur. Ancak bazı durumlarda caydırıcılık unsuru tam tersine kışkırtıcı da olabilmektedir. Özellikle mitinglerde alınan bu tür tedbirler göstericiler üzerinde olumsuz etki yaratabildiği gibi, mitinge gelen insanların miting boyunca düşüncelerinde hep polis müdahalesi endişesi bulunmakta, miting sırasında toplumsal tepki oluştuğu durumlarda ise polise yönelim olmakta ve olaylar daha da büyüebilmektedir (Cerrah, 1998, s. 45).

c) Yasal İkazlar: Toplumsal olayın kanunsuz bir hal alması durumunda polis, kendisine önceden kanunla verilmiş olan ikaz kullanma görevini yerine getirmelidir (Cerrah, 1998, s. 45).

d) Zor Kullanma: Yapılan bu uygulamalar sonucunda topluluk halen dağılmıyor veya güvenlik güçlerine çeşitli şekillerde karşılık veriyorsa, polis zor kullanma yetkisini kullanarak topluluğu dağıtır. Burada ilk aşamada topluluk üzerine panzerlerle tazyikli su uygulaması gerçekleştirilir. Kalabalık suyun etkisi ile dağılırsa

başka bir zor kullanma tedbirine gerek duyulmaksızın topluluğun dağılması sağlanmış olur. Ancak topluluğun dağılması gerçekleşmezse ve direniş devam ederse polis, bu aşamada göz yaşartıcı gaz uygulamasını gerçekleştirir. Bu ilk iki zor kullanma tedbiri, yer ve mekânın durumuna göre uygulamada yer değiştirebilir. İlk iki müdahale, personelle kalabalığı karşı karşıya getirmemesi bakımından önem taşır. Böylece olayların karşılıklı hale dönüşmesi engellenmiş olur (Cerrah, 1998, s. 46).

Şayet her iki uygulamadan da sonuç alınamazsa, ilk olarak grupla karşılıklı olarak çevik kuvvet biriminin özel amaçlı koruyucu kıyafetleri bulunan “Robokop” olarak adlandırılan personeli, kalabalığı cop ve kalkan yardımı ile dağıtmak üzere ileri sürülür. Bütün uygulamaların emir komuta zinciri içerisinde yapılması oldukça önemlidir. Bu birimin kullanmış olduğu cop aradaki mesafeyi ayarlamak için kolun uzantısı olarak kullanılan, kalkan ise kendini savunma amaçlı kullanılan bir teçhizattır (Cerrah, 1998, s. 47).

AİHM'nin 13 Ekim 2005 tarihli “Günaydın-Türkiye” kararı incelendiğinde; başvuran ve yakınlarının karıştığı kanuna aykırı toplumsal gösteriye dönüşen olaya müdahale eden güvenlik güçlerinin zor kullanması sonucu oluşan yaralanmaların aşırı olduğundan hareketle Sözleşme hükümlerinin ihlal edildiğine karar verdiği görülmektedir. Bu durumda görevin yerine getirilmesi esnasında güç kullanmada oranın aşılması (orantısızlık) sonucu insan hakları ihlalinin söz konusu olacağı anlaşılmaktadır. Mahkemenin kararını verirken olay tarihinde bölgenin yapısını göz ardı ederek bir düğünde oluşabilecek kalabalığın tepkisel mukavemetini ve poliste meydana gelen yaralanma ve maddi hasarı üstün körü geçiştirmesi ise dikkat çekicidir. Bahse konu olayda yaralanan veya zarar gören polislerin doktor

raporlarının mahkemece talep edilmemiş olması da kararın hakkaniyeti konusunda şüphe uyandırıcıdır. Kanaatimizce, bu tür durumlarda karar verilirken olayın tam ve eksiksiz bir şekilde tutanaklara yansıtılmasının mümkün olamayacağı ve şüphelilerin hepsinin temin edilmesinde yaşanan zorluklar dikkate alınmalıydı (<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/gunaydin2005.pdf>)

2.3.1. Çevik Kuvvet Polisinin Toplumsal Olaylara Müdahalede Kullandığı Araçlar ve İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi

Çevik kuvvet polisinin toplumsal olaylara müdahale esnasında kullandığı araçlar, kullanılış zamanından doğan insan hakları sorunu görsel basında oldukça karşılaşılabir bir hal almıştır. Çevik kuvvetin kullandığı araçlardan polis panzerleri ve toma araçlarının kullanılış şekli, zamanı ve etkilerinin incelenmesi yerinde olacaktır.

2.3.1.1. Polis Panzerleri ve Toma Araçları

Çevik kuvvet polisinin kullanmış olduğu polis panzeri ve toma aracı olarak isimlendirilmiş toplu olaylara müdahale aracı, aynı işlevi görmekte ve müdahale esnasında grubun üzerine tazyikli su sıkılması gereken durumlarda bu araçlar kullanılmaktadır. Kalabalığın dağıtılmasını gerektiren bir toplumsal olayda, genellikle ilk olarak başvuru olan yöntem kalabalığın üzerine tazyikli su sıkılmaktır. Böylece bireysel olarak polisle vatandaş karşı karşıya gelmemektedir. Ancak bu müdahalenin insan hakları açısından bazı durumlarda sorun yarattığı düşüncesindeyiz. Özellikle havanın soğuk olduğu durumlarda kalabalığın üzerine su sıkılmasının insan hakları bakımından sorun yarattığı düşüncesindeyiz. Çünkü kış aylarında havanın soğuk olduğu bir durumda insanların üzerine su sıkılmak, insanların hasta olmasına sebep olabileceği gibi, sonucu ölümcül olabilecek hastalıklara sebebiyet verebilir. Bu durum gözönüne alındığında, AİHS'nin 2.

maddesi olan yaşama hakkının (kişinin biyopsişik varlığı) ihlali açısından bu araçların kullanılması sorun yaratabilir. Kalabalığın dağıtılmasını gerektiren bir toplumsal olayda, tazyikli su kullanılmasının gerektiği durumlarda hava koşullarının gözönünde bulundurulması insan hakları açısından önemlidir.

2.3.2. Çevik Kuvvet Polisinin Toplumsal Olaylara Müdahalede Kullandığı Teçhizatlar ve İnsan Hakları Bakımından İncelenmesi

Çevik kuvvet polisinin toplumsal olaylara müdahale esnasında kullandığı teçhizatlar, kullanılış biçimlerinden doğan insan hakları sorunu günümüzde oldukça tartışma konusu olmaktadır. Çevik kuvvetin kullandığı teçhizatlardan biber gazı, polis copu ve polis köpeklerinin kullanılış şekli ve etkilerinin incelenmesi yerinde olacaktır.

2.3.2.1. Biber Gazı

Son günlerde fazlasıyla kullanılmakta olan biber gazı ve beraberinde getirdiği sorunlara da açıklık getirmek gerekir. Çevik kuvvet polisinin müdahale esnasında kullanmış olduğu biber gazı olarak nitelendirilen gaz, OC (Oleoresin Capsicum) gazıdır. Bu gaz, doğal olarak yetişmekte olan, gıda maddesi olarak da tüketilen ve bunun yanı sıra eczacılıkta da kullanılan Şili biberi (Cavenne pepper) isimli bitkinin ekstraksiyon (katı ya da sıvı fazda bulunan bir ya da birden çok bileşiğin farklı çözünürlük özellikleri kullanılarak diğer bir sıvı faza alınma) işlemine tâbi tutularak elde edilmektedir. CN (klor-asetofenon) ve CS (klor-benzil- idenamlononitril) gazlarına göre daha kullanışlı ve daha az yan etkiye sahiptir. OC gazı toplumsal olaylara müdahalede CN ve CS gibi sentetik olmadığı için tercih edilen gaz türüdür. OC gazı öldürücü olmayan kimyasal silahlar sınıfına girmektedir. Toplumsal olaylara müdahalede kullanılan OC gazının verdiği zarar kalıcı değildir. OC gazı

kalabalığın üzerine püskürtüldüğünde, insanların koordinasyonunu geçici olarak bozar. Sıkılan gaz vücutla temas ettiğinde, gözlerde ve ciltte yanma hissi ve kızarıklık, boğazda tıkanma hissi, nefes almada zorluk yaratmaktadır. Etki süresi 45 dakika civarı olup, grubu etkisiz hale getirerek gerekli güvenlik önlemleri almak için süre kazandıran en etkili silahtır. Öte yandan, biber gazının çeşitli sakıncaları da vardır.

Biber gazı ilk olarak burun mukozasını tahriş etmekte ve nefes borusunda genişleme yaparak solunumu zorlaştırmaktadır. Solunum zorlaşmakla birlikte kalbe aşırı yük binmekte, tansiyon yükselmekte, yeterli oksijen alınamadığından kalp krizi riski artmaktadır. Bu nedenle biber gazı özellikle astımlı hastalarda çok ciddi ölümcül sonuçlara yol açabilmektedir.

Ayrıca biber gazına maruz kalan bir kişinin gözlerinde yanma, kızarıklık, sulanma ve şişmenin yanı sıra, geçici körlük oluşabilmektedir. Bu sayılan etkiler göz önüne alındığında biber gazının kullanılması tartışma konusu olmaktadır.

Ancak kanuna aykırı toplumsal olaylarda zor kullanma şekil ve şartları göz önüne alındığında biber gazının kullanılması kalabalığı başka türlü etkisiz hale getirme olanağının bulunmadığı durumlarda *son çare olarak* kullanılmalıdır.

Biber gazının öldürücü etkisine örnek verecek olursak, 28.05.2012 tarihinde Yalova'da meydana gelen bir kavgada polis tarafları ayırmak için biber gazı sıkılmış ve biber gazından etkilenen astım hastası Çayan Birben kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20645476.asp>). Olay

gözönüne alındığında, polisin yapmış olduğu müdahale sonucu AİHS'nin 2. maddesi ihlal edilmiş bulunmaktadır.

Ülkemizde göze çarpan toplumsal olaylara bakıldığında, genellikle terör örgütü sempatanlarının yapmış oldukları yasa dışı gösteri yürüyüşlerinde gaz kullanımının daha da fazla olduğu görülmektedir. Bu tür gösteri yürüyüşlerinde eylemciler genellikle polise karşı Molotof kokteyli, havai fişek ve taş gibi saldırı araçlarıyla saldırdığından, yakın müdahale şekli can güvenliği açısından tercih edilmemektedir. Gruba eylemin yasal olmadığını ve dağılmaları gerektiğini anons eden polise genellikle kalabalığın belirtilen saldırı araçlarıyla karşılık verdiği, polisin de kamu güvenliği ve asayişin sağlanması açısından ilk müdahale aracı olarak panzerlerle su sıkma ve biber gazı püskürtme yöntemine başvurduğu gözlemlenmektedir. Bu yöntemin amacı öncelikle müdahale eden çevik kuvvet personelinin can güvenliğini sağlamak ve kalabalıkla polisi karşı karşıya getirmemektir.

Yukarıda belirtilen hususları gözönünde bulundurduğumuzda, biber gazı kullanımı tartışma konusudur. Kişilerin ölümüne sebebiyet verme ihtimali gözönünde bulundurulduğunda AİHS'nin 2. maddesine, kişi onuru açısından aşağılayıcı bir yöntem olmasından dolayı 3. maddeye aykırı olduğu tartışmasından dolayı insan hakları ihlallerine yol açabilmektedir.

2.3.2.2. Cop Kullanımı

Toplumsal olaylara müdahalede kullanılan teçhizatlardan olan polis copu, çevik kuvvet personelinin en etkili müdahale ve savunma aracıdır. Polis copu

genellikle sıkıştırılmış plastik ve ağaçtan yapılmaktadır. Copun karşı tarafa acı vermesinden dolayı psikolojik etkisi vardır. Cop, kullanım şartları gözönünde bulundurulduğunda öldürücü olmayan bir silahtır. Cop, polis ile gösterici veya saldırgan arasında belirli bir mesafe tutmak amacıyla kolun uzantısı olarak kullanılır. Copun kullanımını açısından iki temel tekniği vardır. Bunlardan birincisi “dürterek hamle yapma” tekniği, ikincisi ise “şiddetli vuruş” tekniğidir. Dürterek hamle yapma tekniğinde “Sol ayak kaldırılarak ileriye doğru kısa bir adım atılır, diz hafifçe ileriye doğru bükük tutulur, ileri doğru adım atarken copun sağ ucu sert bir şekilde gösterici veya saldırganın vücudunun üst kısmına nişan alınarak dürtülür.” Şiddetli vuruş tekniğinde ise “Görevli personel copu sol eli ile tutar ve bu şekilde sağ eli boşta kalır. Cop bağı el ayasına sarılarak cop sıkıca tutulur. Cop kolun uzantısı olup, uzanabileceği mesafelerde kullanılarak karşıdaki şahsı etkisiz hale getirecek şekilde vurulur.” Ancak unutulmamalıdır ki cop, yaralamaktan ziyade kişiyi etkisiz ve tesirsiz bırakmak amacı ile kullanılmalıdır. Karşıdaki şahsa 45 derecelik açılarla gelecek şekilde kol ve bacadaki kaba ete vurulmak suretiyle şahıs etkisiz hale getirilir.

Cop ile hiçbir şekilde göstericinin hassas noktalarına vurulamaz; aksi halde görevin gereklerinden çok, bilerek ve isteyerek yaralama suçu meydana gelir (TCK md. 86) ve suç teşkil eder. Unutulmamalıdır ki, polisin kullandığı silahlardan değil, kullanılış şeklinden ötürü insan hakları ihlalleri gerçekleşmektedir.

Örnek verecek olursak, 15.09.2012 tarihinde Ankara’da eğitim reformu protesto mitingine katılan Eylem Ataş isimli şahıs, gösteride çıkan olaylarda sol gözüne cop darbesi almış ve yüzde 80 oranında görme kaybı meydana gelmiştir

(<http://www.cnnturk.com/2012/guncel/09/19/polis.copu.bu.hale.getirdi/677301.0/index.html>). Polis yapmış olduğu yanlış müdahaleden ötürü şahıs ciddi derecede yara almıştır ve cezaî sorumluluk söz konusudur (TCK md. 86).

2.3.2.3. Polis Köpekleri

Toplumsal olaylarda kullanılan polis köpekleri, kuvvet teşhiri ve caydırıcılık bakımından önemli bir yere sahiptir. Polis köpekleri savunma amaçlı bir yöntem olarak kullanılmakta olup, saldırı amacıyla kullanılması söz konusu olmadığı gibi uygun da değildir. Polis köpekleri, KEM (Köpek Eğitim Merkezi) bürolarda uzman personel tarafından yetiştirilmekte ve eğitilmektedir. Bu köpekler ilgili komutlarla hareket ederek, sadece yetiştiricisinin sözünü dinlemekte ve olaylara ilgili personel ile katılmaktadır.

Toplumsal olay başlamadan önce, gruplar toplanırken polisin düzen, disiplin içinde yerini alması, herhangi bir olumsuzluk durumunda kullanacağı araç ve teçhizatlarını göstericilere sergilemesi kuvvet teşhiri amacına girer. Polis köpeklerinin de kullanılmakta olduğu alan burasıdır. Yoksa saldırı amacıyla polis köpeğinin göstericilere saldırması insan hakları açısından sorun yaratır.

3. Zor Kullanma Durumunda Sınırın Aşılması ve Cezaî Yaptırımlar

Hukuk sistemimizde zor kullanma konusunu incelerken belirttiğimiz gibi, kanun ve yönetmelikler, olaylar nedeniyle kullanılan zorun nasıl ve ne derece kullanılması gerektiğini, her zaman tek tek belirtilmemiştir. Bu gibi hallerde zor

kullanılmasının şekli, Türk Ceza Kanununca, koşulları içerisinde bir hukuka uygunluk nedeni oluşturmaktadır (Dönmezer, 2004, s. 18). Toplumsal ve beşeri hayatın karmaşıklığı karşısında, zor kullanmaya, hukuk düzenlerinin mecburen izin verdiği bu haller Ceza Kanunumuzda, kanunun hükmünü yerine getirme (md.24/1), amirin emrini yerine getirme (md.24/2), meşru savunma (md.25/1) ve zorunluluk hali (md.25/2) genel nedenler olarak belirtilmiştir (Hafizoğulları, 1995, s. 15). Ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan bu nedenlerin kabul edilebilmesi için de, hukuken meşru sayılabilecek fiilin ancak “halin icap ettirdiği sınırlar içinde kalan” fiil olması şartı aranmaktadır. Söz konusu sınırlar aşıldıkça, artık ne bir ödevin yerine getirilmesinden, ne de kanunî müsaadenin kullanılmasından söz edilebilir (Gölcüklü, 1968, s. 210).

Zor kullanmanın hukuki mahiyetini oluşturan, bu saydığımız ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenler olduğuna göre, zor kullanmada sınırın aşılması deyince de yine ceza sorumluluğunu kaldıran veya azaltan nedenlerde sınırın aşılması anlaşılmalıdır. Bu da TCK 27. maddede düzenlenmiştir ve madde metni şöyledir:

(1)Ceza sorumluluğunu kaldıran nedenlerde sınırın kast olmaksızın aşılması halinde, fiil taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyorsa, taksirli suç için kanunda yazılı cezanın altında birinden üçte birine kadar indirilerek hükmolunur.

(2)Meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmez.

Bu maddeyle, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran nedenlerin hepsi kapsam içine alınmakta ve sınırın kast olmaksızın aşılması hali düzenlenmektedir. 765 sayılı

mülga Ceza Kanununda, hukuka uygunluk nedenlerinde sınırın aşılması durumunda indirimli ceza verileceğini öngören 50. maddenin, sınırın taksirli mi yoksa kasıtlı mı aşılmasında uygulanacağı hususunda maddede bir açıklık mevcut değildi (Özen, 1995, s. 163). Kolluğun silah kullanma olaylarında sınırın aşılması genellikle taksir ile olduğu söylenebilir. Silahı kullananın kolluk personelinin içinde bulunduğu ruhsal durum, heyecan, korku ve telaş, sınırın taksirle aşılmasına sebep olmaktadır (Dönmezer, 2004, s. 24-25). TCK 27. maddenin ikinci fıkrasına göre, meşru savunmada sınırın aşılması mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmesi durumunda da faile ceza verilmeyecektir. Yargıtay bir kararında (YCGK., 30.3.1987, 1-11/162), ıssız bir mahalde, sanık M.'nin ardı ardına ırzına yönelik saldırılarına maruz kalan sanık N.'nin yasal savunma şartları içinde ateş ettiği ve olayın cereyan ettiği mahal ve sanığın içinde bulunduğu ruh hali göz önünde tutulduğunda, zaruretin tayin ettiği hududun aşılmadığını kabul etmiştir.

O halde böyle durumlarda TCK madde 27/1'e göre, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran nedenin sınırını kast olmaksızın aşan kişiye taksirli suçtan dolayı ceza verilecek ve bu ceza indirilecektir. Örneğin, gösterileri dağıtmak için havaya ateş eden polisin, evin balkonunda bulunan birisini vurmasında sınır taksirle aşılmaktadır. Yani sınır amaçta değil fakat araçta aşılmaktadır. Araç ölçüsüz, dikkatsiz, tedbirsiz, meslek ve sanatta acemice kullanılmaktadır. Eylem taksirli şekli yasada suç olarak düzenlenmemişse, örneğin sınırın aşılması suretiyle mala zarar verilmiş ise (TCK m.151), faile ceza verilmeyecektir. Sınırı kasten aşan fail ise her hangi bir ceza indiriminden faydalanamayacaktır (Dönmezer, 2004, s. 24-25).

Kısaca TCK md. 27/1'in uygulanabilmesi için en az şu dört koşulun gerçekleşmesi gereklidir:

- 1- TCK 'nın 24, 25, ve 26. maddelerinde düzenlenen hukuka uygunluk nedenlerinden birisi bulunmalı,
- 2- Fail hukuka uygunluk nedenlerinde sınırı aşmalı,
- 3- Sınırın aşılması taksirle olmalı,
- 4- Sınırın aşılması suretiyle işlenen suç taksirle işlendiğinde de cezalandırılıyor olmalıdır (Öztürk ve Erdem, 2005, s. 165).

Sınırın taksirle aşıp aşılmadığının tespiti yapılırken, muhakkak hukuka uygunluk sebebinin niteliğini ve olayın somut şartlarını, ayrıca failin ruhsal durumunu da incelemek ve ona göre karar vermek gerekir (Dönmezer ve Erman, 1986, s. 140-141).

Centel-Zafer-Çakmut'a (2005) göre, TCK'da, sınırın mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaşla aşılması halinde ceza verilmemesinin sadece yasal savunma hali için düzenlenmiş olması, bir eksiklikler. Diğer hukuka aykırılığı ortadan kaldıran nedenler için de aynı durumun geçerli olması gereklidir. Örneğin zorda kalma halinde de sınır mazur bir heyecan, korku veya telaş ile aşılmış olabilir (s.347). Kanaatimizce de diğer hukuka uygunluk nedenleri için de böyle bir düzenleme yapılması isabetli olacaktır, hiç olmazsa zorda kalma hali için yapılabilir. Zira daha önce ayrıntılı olarak incelediğimiz meşru savunma ve zorda kalma halleri temelde birbirlerine çok benzemektedirler.

Doktrinde sınırın zorlayıcı bir sebepten dolayı aşılması halinde, failin hukuka uygunluk nedeninden yararlanarak ceza almayacağı yönünde bir görüş birliği vardır (Toroslu, 1968, s. 2). Ancak sınırın zorlayıcı sebeple aşılmasında failin içinde bulunduğu ruhsal durum dikkate alınarak, sınırı bilerek aşıp aşmadığının farkında olup olmadığı değerlendirilmelidir.

Yargıtay'ın da kabul ettiği gibi, hukuka aykırılığı ortadan kaldıran nedende sınırın aşılması ile haksız tahrik hükmü bir arada uygulanamaz (YCGK, 26.3.1990, 1-36/87).

4. Polisin Yanlış Müdahalesinden Doğan İnsan Hakları İhlallerini Önleme Planlarının ve Yapılan Çalışmaların Değerlendirilmesi

İnsan hakları ihlallerinin önüne geçmek için her geçen gün daha çok çalışma yapılmakta, insanların ve polisin insan hakları konusunda bilgisi arttırıldıkça ihlallerin önüne geçileceği düşüncesi ışığında planlar yapılmakta ve yapılan planlar hayata geçirilmeye çalışılmaktadır.

4.1. İnsan Haklarına İlişkin Değer Bilgisinin Eksikliği

Görevi başındaki polis memurları, vatandaşla karşı karşıya geldiği durumlarda çoğu zaman profesyonel davranmamakta, duygularıyla hareket etmektedir. Son zamanlarda artmakta olan suç sayıları karşısında polis, karşı tarafa zor kullanılması gerekliliği olan suçlarda, şahısları genellikle orantılılık ilkesini aşarak etkisiz hale getirmektedir. Örneğin, bir toplumsal olayda polise molotof atan bir şahsın polisten kaçarken yakalanması durumunda, polis zor kullanarak şahsı etkisiz hale getirir ve kelepçe takar. İşte tam bu noktada zor kullanmanın bitirilmesi

gerekmektedir. Bu noktadan sonra yapılacak her türlü fiziksel ve sözsöz şiddet, kötü muameleye, hatta yoğunluğuna göre işkenceye kadar gidebilmektedir. Görevi başındaki polis, bu örnekte olduğu gibi, duygularına yenik düşerek müdahale ettiğinde, profesyonel davranmış olmayacaktır. Suçlu da olsa insan insandır ve insan onur sahibi bir varlıktır. Bir suçluyu yapılan davranışlarla topluma kazandırmak yerine onur ve haysiyetiyle oynamak onun daha çok suça itilmesine neden olacaktır. Bunun için görevi başındaki her polis, daha önce açıklamış olduğumuz “insanın değerinin” bilgisini göz önünde bulundurarak hareket etmek durumunda ve zorunluluğundadır. Kaldı ki, masumiyet karinesi gereğince, suçu yargı kararıyla kesinleşmeyen kişi suçsuzdur. Polis, yargıç gibi hareket ederek, bir hükme vararak müdahalede bulunmamalıdır.

Bu konuyla ilgili Polis Okulları, Polis Akademisi ve Polis Enstitüsünde gerekli dersler hassasiyetle verilmekte, polisten meslek hayatı boyunca profesyonel davranış beklenmektedir.

4.2. Hazırlanan İnsan Hakları İhlallerini Önleme Planları Doğrultusunda Emniyet Teşkilatının Çalışmaları

Ülkemiz insan haklarına önem verdiğini uluslararası düzeyde dile getiren bir ülke olmakla birlikte, ihlallerin de çokluğuyla gündemde kalmaktadır. Ülkemizde insan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi için emniyet teşkilatı personeline sürekli olarak kurslar ve meslek içi eğitimler verilmektedir. Her emniyet teşkilatı mensubu, suçlu ile karşı karşıya kaldığında nasıl davranması gerektiği ve onu nasıl etkisiz hale getirebileceği konularında belirli periyotlarla “yakın savunma” eğitimi almaktadır. Bu eğitimin amacı, karşıdaki şahsın, gerek silah kullanmadan gerekse

silah kullanarak, orantılılık ilkesini göz önünde bulundurarak etkisiz hale getirilmesidir. Her ne kadar eğitim verilse de, personelin almış olduğu teorik eğitimi pratiğe yansıtmak çok büyük bir profesyonellik gerektirir. Ayrıca toplumsal olaylara yönelik olarak Çevik Kuvvet Biriminde her gün personele müdahale şekilleri konusunda eğitim verilmekte ve karşılaşılan bir olumsuz durumda soğukkanlılık testleri yapılmaktadır. Böylece personel, toplumsal olay sırasında karşı grubun provokasyonuna karşı eğitilmekte ve olayı başlatan taraf olmak yerine, olay çıkmasını engellemek için eğitim almaktadır.

Toplumsal olaylarda orantısızlık yaparak insan hakları ihlali yapan personeli tespit etmek, kalabalıktan dolayı ve çevik kuvvet personelinin kullandığı kasktan dolayı pek de mümkün olmamaktaydı. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmamlarla, çevik kuvvet personelinin kullanmış olduğu kasklara numara verilmiş ve orantısız güç kullanan personelin tespiti ve insan hakları ihlallerinin önüne geçmek için çalışma yapılmış ve etkili de olmuştur.

4.3. Ulusal Mevzuatın İnsan Hakları İhlallerini Önlemedeki Rolü

Ulusal mevzuatımız düzenlenirken, temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası sözleşmeler kanunların üzerinde tutulmuş; hatta Anayasanın bile üzerine yerleştirilmiştir. Böylece Türkiye'nin de imzalamış bulunduğu AİHS, Türk hukukunun insan hakları konusundaki en büyük kaynağı haline gelmiştir ve insan hakları suçu olarak nitelenen maddeler Türk hukuk sistemine yansıtılarak farklı cezalar getirilmiştir. Konumuzla alakalı olan, yoğunluğuna göre değişen işkence suçu ve yaşama hakkı konusundaki düzenlenen kanun maddelerini kısaca inceleyerek tartışacağız.

Yaşama hakkı ile ilgili olarak ülkemiz yapmış olduğu hukuki düzenlemelerde ölüm cezasını kaldırdığından, ölüm cezasıyla ilgili bir sorun kalmamıştır. Öte yandan, yaşama hakkına yönelik başka ihlal şekilleriyle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Yaşama hakkının sınırları AİHS (md.2) ve Anayasamızda (md.17) açıklıkla belirtilmiştir.

İşkence veya kötü muameleyle ilgili cezalar TCK'da suçun yoğunluğuna göre sayılmıştır. Bunları kısaca açıklayacak olursak:

“Kasten yaralama” suçu TCK madde 86 'da düzenlenen bir suçtur. TCK'nın “Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar” bölümünde yer almakta ve şöyle tanımlanmaktadır: “Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi” cezalandırılacaktır. 86. maddenin 2. fıkrasında ise “...*Kasten yaralama suçunun; ... c) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle, d) Kamu görevlisinin sahip bulunduğu nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,...*” işlenmesi halinde cezanın arttırılacağı hükmü düzenlenmiştir. Polis, keyfi yere zor kullanarak karşısındaki kişinin yaralanmasına sebep olursa, bunun görevle bağdaşır bir yanı bulunmadığından ötürü kasten yaralamaya ilişkin hükümler uygulanır.

Zor kullanma durumda sınırın aşılması” TCK m.256' da şu şekilde düzenlenmiştir:

Zor kullanma yetkisine sahip kamu görevlisinin, görevini yaptığı sırada, kişilere karşı görevinin gerektirdiği ölçünün dışında kuvvet kullanması halinde, kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

Polis, zor kullanmanın şartları oluşarak bu yetkisini kullanmak durumunda kalır ve zor kullanma sınırını aşarak karşısındaki şahsa zarar verirse, TCK 256. maddede sayılan meşru müdafaa kapsamında yargılanamayacağını, TCK 86. maddede sayılan kasten yaralama hükümlerinin uygulanacağı vurgulanmıştır.

“Görevi Kötüye Kullanma” suçu TCK’nun 257. maddesinde düzenlenmiş olup, bu maddeye göre “Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” şeklinde düzenlenmiştir. Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında, görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisinin, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmiştir. Kanun koyucu görevli memura yetki verirken bu yetki, görevin gerekleriyle ve kamu düzeninin sağlanması için verilmektedir. Bu görevi yaparken kullandığı yetkileri kendi çıkarına veya şahsî duygularına göre kullanmak, görevi kötüye kullanma suçu olarak görülmekte ve yine kanun koyucu tarafından cezalandırılmaktadır.

Toparlayacak olursak, ulusal hukukumuz insan haklarının korunması için gerekli birçok yasal düzenlemeleri yapmıştır. Tabî ki sadece yasal düzenlemeyle insan hakları ihlallerinin önüne geçilemez. Bunun için yasaları uygulayacak memurların da insan haklarını ve insanın değerini bilerek hareket etmesi gerekir. Memurun yapacağı yanlışlar insan hakları ihlallerine sebep olmaktadır. Görevi

başındaki memurun görevi kötüye kullanarak işlediği insan hakları ihlalleri cezasız kalmadığı gibi cezası da arttırılarak tatbik olunur.

4.4. Polisin Müdahalede Kullandığı Araç-Gereçlerin İnsan Haklarına Uygunluğu

Yukarıda belirttiğimiz gibi, polisin toplumsal olaylarda kullandığı araç ve teçhizatlar da tartışma konusudur. Bu araçlar, öldürücü olmasa bile, yanlış kullanıldığı durumlarda ağır yaralanma ve ölümcül sonuçlara sebep olmaktadır. Bunun için zor kullanmada kullanılan araç ve teçhizatlar, amaç gözetilerek kullanılmalıdır. Amaç, toplumsal olayın sorunsuz bir şekilde dağıtılmasıdır. Kullanılacak araç ve teçhizatlar da, bu amaç doğrultusunda kullanılmalıdır. Yoksa keyfî muamele şeklinde topluluğa müdahale edilmemeli, araç ve teçhizatlar amacı dışında kullanılmalıdır. Örneğin polis cop kullanırken copu göstericilerin kafasına vurmak, o teçhizatın amacı dışında kullanılmasıdır ve karşıdakinin ağır yaralanmasına sebep olarak insan hakları ihlaline sebep olmaktadır. Kuçuradi'ye göre, insan haklarının, “bizim de başımıza gelir diye değil, insan değerinden dolayı” korunması gerekir. Böylece Kuçuradi, insan haklarının empatinin çok ötesinde bir düşünce olduğuna vurgu yapmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Günümüzün modern hukuk ve devlet anlayışında, devletin temel görevi, toplum düzenini ve disiplinini sağlamak, toplumun ve kişilerin hak ve özgürlüklerini korumak ve kollamak, huzur ve güvenliği tesis etmek olarak düşünülmektedir. Yani devletin temel görevi kamu düzenini sağlamaktır. Kolluk kuvveti olan polis de, devletin bu görevini yerine getirmesi için oluşturulan yapılardan biridir. Doğal olarak, Devlet, polise bu amaçlar doğrultusunda kanunlarla belirlenmiş zor kullanma yetkisini de vermiştir. Bu yetkiyi verirken, bunun sınırlarını da belirlemiştir.

Polisin suç işleyen vatandaşları etkisiz hale getirmek için yasalara dayanarak yaptığı müdahale polisin zor kullanma yetkisi olarak adlandırılır. Zor kullanma, görev amacıyla ve amaçla dengeli olacak şekilde, eşya veya kişiler üzerinde fizikî (maddî) veya sözlü olarak ve yasal çerçeveye uygun olarak yerine getirilir. Polis, tüm diğer yetkilerini kullandığı halde görevini yerine getiremiyor ise, zor kullanma yoluna gidebilir. Fakat yine de zor kullanma yetkisinin şartları ve sınırları belirtilmiştir. Zor kullanma dengeli ve ölçülü bir şekilde olmalıdır. Amaç karşıdakini etkisiz hale getirmekse, şahıs etkisiz hale geldiği takdirde zor kullanma sona ermelidir. Aksi durumda polis bilerek ve isteyerek karşısındaki şahsa zarar vermiş olacaktır. Bu durumda polisin uygulamış olduğu zor kullanma yetkisinden söz etmek mümkün olmayacak, polis karşısındaki şahsı kasten yaralamış sayılacaktır. Böylece profesyonel davranış göstermesi gereken polisin duygularıyla hareket etmesinden ötürü bir insan hakkı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu insan hakları ihlali kasten yaralama ile başlayıp ölüme kadar varabilen sonuçlara sebep olmaktadır. Sınırı kasıt olmaksızın aşan polisin cezası indirilecektir. Meşru savunmada sınırın aşılması

mazur görülebilecek bir heyecan, korku veya telaştan ileri gelmiş ise faile ceza verilmeyecektir. Ancak sınırın kasıtlı olarak aşılması halinde ceza indirimi olmayacaktır. Polis, zor kullanma yetkisinin sınırını aşarak AİHS'nin 2. ve 3. maddelerinin ihlal edilmesine sebep olmaktadır.

Polisin zor kullanması bir tek kişiye veya bir gruba yönelik olabilmektedir. Özellikle tez konumuzla alakalı olduğundan toplumsal olaylarda zor kullanma teknik ve taktikleri, kullanılan araç ve teçhizatların insan haklarına uygunluğu tartışma konusudur. Bunun için polis, zor kullanma yetkisine başvururken, asgari düzeyde güç kullanarak grubu dağıtma yoluna gitmelidir. Toplumsal olaylarda veya toplantı ve gösteri yürüyüşlerinde, polisin zor kullanmadan, toplulukla konuşarak ve anlaşarak onların dağılmalarını sağlamaları veya bu yolu denemeleri toplumun polise bakış açısını çok etkileyecektir. Ancak zor kullanmaktan başka bir çare kalmamış ise, polis zor kullanmalıdır. Aksi takdirde toplum düzeni bozulur, asayiş ve güvenlik hizmetleri eksik yapılmış olur ve bu da başka bir açıdan hak ihlallerine zemin hazırlayabilir. Halkın kolluk ve devlete olan güveni azalır. Aynı zamanda kolluk görevlileri de görevi ihmal, görevi kötüye kullanma gibi suçları işlemiş olurlar.

Bu çalışmada, toplumsal olarak meydana gelen şiddet olayları sırasında polisin zor kullanmadaki yanlış uygulamalarını ve konuya ilişkin bilgi ve eğitim yetersizliğini ortaya koymaya çalıştık.

Polisin zor kullanma yetkisinden doğan insan hakları ihlalleri, günümüzde insan hakları bilincinin yaygınlaşmasıyla gittikçe görünür hale gelen bir sorun olmaya başlamıştır. Bu sorun çeşitli şekillerde günlük hayatta sıkça duyduğumuz ve

görsel basında sıkça gündeme gelen bir durum olmaya başlamıştır. Zor kullanmadan doğan insan hakları sorunu, emniyet güçlerinin kalite yönetimini ve itibarını da düşürmektedir.

Ülkede kolluğun görevini icrası sırasında hem enerjik olması ve hem de insan haklarına titiz biçimde sahip çıkması sağlanmalıdır. Gerektiğinde kanun hükümleri, adli uygulamalar veya diğer nedenlerle enerjik biçimde hareket etmek hususunda duraksamalar içerisine düşen bir kolluk, kamu düzeninin muhafızı olamayacağı gibi, fiilen insan haklarının geçerliliğini kaybetmesine ve toplumda şerirlerin egemen olmasına da sebep olur. Bu itibarla kolluk mensuplarının eğitimi, demokrasinin gelişmesi bakımından olmazsa olmaz temel koşuludur (Dönmezer, 2005, s.25).

İnsan onurunun korunması için bu sorunun üzerine gidilmesinin olumlu sonuçlar doğuracağı şüphesizdir. İnsan haklarını koruma ve insanları bilinçlendirme adına yapılacak her çalışmanın insan hakları ihlallerinin azalmasında rol oynayacağı düşünülerek, çalışmamızı bu amaç ışığında yapmış bulunmaktayız.

Bu çalışmada, zor kullanmadan kaynaklanan insan hakları ihlallerinin polis in insan haklarına ilişkin değer bilgisinin eksikliğinden, ihlallerin mevzuattan ziyade uygulayıcılardan kaynaklandığı, ihlalleri azaltmak için görevli memurların denetiminin ve tespitin artırılmaya çalışıldığı, polis zor kullanma tekniklerini bilinçli bir şekilde kullanması için gerekli hizmet içi eğitimlerin verilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir. İnsan haklarına saygılı bir devlet olmak için, yasalar koymanın ötesinde, kişilerin ve görevli memurların bilinçlendirilmesi gerektiğine kuşku yoktur.

KAYNAKLAR

AKGÜNER, T. (2003). “Kolluk Kavramına Genel Bir Bakış”, Ankara: Polis Dergisi, Sayı:36.

AKILLIOĞLU, T. (1995). İnsan Hakları. Ankara: SBF Yayınları.

ALİEFENDİOĞLU, Y. (1996). Anayasa Yargı ve Türk Anayasa Mahkemesi. Ankara: Yetkin Yayınları.

ATAY, E. E. (2006) İdare Hukuku. Ankara: Turhan Kitapevi.

CAVİT, A. (1996). Toplum Düzeninde Polis ve Önemi. Ankara: Avrupa Birliği Sürecinde Türk Polis Sempozyumu.

CERRAH, İ. (1998). Güvenlik Güçleri İçin Yakın Savunma Teknikleri. Ankara: Başkent Matbaası .

CENGİZ, S., DEMİRDAĞ, F., ERGÜL, T., McBRİDE, J. & TEZCAN, D. (2008). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Ceza Yargılaması Kurum ve Kavramları. Ankara: Şen Matbaa.

CENTEL, N., ZAFER, H. & ÇAKMUT, Ö. (2005) Türk Ceza Hukukuna Giriş. İstanbul: Beta Yayıncılık.

CENTEL, N. & ZAFER, H. (2009) Ceza Muhakemesi Hukuku. İstanbul: Beta Yayınevi.

ÇEÇEN, A. (2000) İnsan Hakları. Ankara: Savaş Yayınları.

ÇOBAN, A. R. (1995) Türk Hukukunda Hak Arama Özgürlüğü. İzmir: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

DÖNMEZER, S. (2004) Kolluğun Zor Kullanma Yetkisi ve İnsan Hakları. İstanbul: Beta Yayıncılık.

DÖNMEZER, S. & ERMAN, S. (1986). Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, C:II. İstanbul: Beta Basım Yayım.

DÜNDAR, A.N. (1988) Emniyet Teşkilatı ve Hizmetleri. Ankara: Yiğit Ofset.

ERDOĞAN, M. (1993). İnsan Hakları Öğretisine Giriş. Ankara: Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi.

ERYILMAZ, M. B. (2005). Kuvvet Kullanma Yetkisi. Eskişehir. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

ESEN, E. (1997). Suçlu Taşıma Kelepçe Takma Yakın Savunma Teknikleri. Ankara: Doğu Matbaacılık.

FINDIKLI, R. (2004). Polisin Görevleri. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

GELERİ, A. (2003). Önleyici Polislik. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

GİRİTLİ, İ., BİLGEN, P., AKGÜNER T. & BERK K. (2012). İdare Hukuku. İstanbul: Der Yayınları.

GÖLCÜKLÜ, F. & GÖZÜBÜYÜK, A.Ş. (1994) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ve Uygulaması. Ankara: Turhan Yayıncılık.

GÖLCÜKLÜ, F. (1968) Suçta Kanuni Unsurların Ortadan Kalkması: Fiilin Hukuka Aykırılığı Kavramı ve Hukuka Uygunluk (Meşruiyet) Sebepleri Konusunda Bazı Mülahazalar. AÜSBFD, Cilt 23, No:1.

GÖZLER, K. (2006). İdare Hukuku Dersleri. Bursa: Ekin Kitabevi.

GÖZÜBÜYÜK, Ş. (2012). Yönetim Hukuku. Ankara : Turhan Kitabevi.

GÜZEL, İ. (2006). Kolluk Rehberi. Ankara: Ulus Basım Yayın.

HAFIZOĞULLARI, Z. (1995). Polisin Zor Kullanma Görev ve Yetkisi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:44, sayı:4.

İÇLİ, G. T. (1998) Güç Kullanma Yetkisi ve Bunun Kullanımında Polisin Çelişkisi. Polis Bilimleri Dergisi, Sayı: 1.

KAPANİ, M. (1993) Kamu Hürriyetleri. Ankara: Yetkin Yayınları.

KAPANİ, M. (1996). İnsan Haklarının Uluslararası Boyutu. Ankara: Bilgi Yayınları

KUÇURADI, İ. (2007) İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları. Ankara: Türk Felsefe Kurumu.

LEVENT, E. (2002) Belgeler Işığında İnsan Hakları. İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.

MERAN, N. (2006) Kamu Görevlisine ve Adliyeye İlişkin Suçlar. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

MUMCU, A. (1994) İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri. Ankara: Savaş Yayınları.

ÖZEN, M. (1995) Türk Ceza Hukukunda Meşru Müdafaa. Ankara: Seçkin Yayınevi.

ÖZTAN, B. (2002) Medeni Hukukun Temel Kavramları. Ankara: Turhan Kitabevi.

ÖZTÜRK, B. & ERDEM, M. R. (2005) Öztürk Uygulamalı Ceza Hukuku ve Emniyet Tedbirleri Hukuku. Ankara: Seçkin Yayınevi.

REİSOĞLU, S. (2000) Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları. İstanbul: Beta Yayınevi.

SENCER, M. (1998) Belgelerle İnsan Hakları. İstanbul: Beta Basım Yayın.

SOKULLU, F. (1990) Polis, “Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları”, İstanbul, 1990: Gümüş Basımevi.

SOYASLAN, D. (2005) Ceza Hukuku Genel Hükümler. Ankara: Yetkin Basım Yayın.

SÖNMEZ, N. (2005) Emniyet Teşkilatı (Polis Meslek Hukuku). Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Başkanlığı.

SÖZEN, S. (2004) Polisin Görev ve Yetkileri. Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

ŞAFAK, A. (1991) Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku ve Polis. Ankara: Selim Kitabevi.

ŞAFAK, A. (2004) “Son Toplumsal Olaylar Ve Gündeme Gelen Polisin Kuvvete Başvurma yetkisinin Sınırı Sorunu”, Polis Dergisi, Sayı:38 Ocak-Şubat-Mart.

ŞENEL, A. (1996) İnsan Hakları ve Demokrasi İlişkisi. İzmir: İzmir Barosu İns. Hak. Huk. ve Huk. Arş. Mrk. Yayınları.

TANER, A. & ÇALIŞKAN, L. (1998) Toplumsal Olay Polisliği. Ankara: EGM Yayınları.

TANÖR, B. Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu: B.D.S. Yayınları (yayım yer ve yılı verilmemiş).

TANÖR, B. (1997). Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.

TEZCAN, D., ERDEM, M.R. & SANCAKDAR, O. (2004) Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

TOROSLU, Nevzat. (1968) Ceza Hukukunda Zaruret Hali. Ankara: Sevinç Matbaası.

TUTKUN, K.Y. (2005) Silah Kültürü ve Atış Becerisi: Grafiker Ofset.

YAYLA, Y. (2009) İdare Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi

YALVAÇ, G. (2006) Yeni Türk Ceza Kanunu. Ankara: Adalet Yayınevi.

YAŞAR, Y. (2006) Açıklamalı Polis Meslek Hukuku. Ankara: Mustafa Kitabevi.

YENİSEY, F. (1991) Hazırlık Soruşturması ve Polis. İstanbul: Beta Yayınevi.

YENİSEY, F. & CİHAN, E. (1997) Ceza Muhakemesi Hukuku, İstanbul: Beta Yayınevi

YENİSEY F., NUHOĞLU A. & KUNTER, N. (2005) Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku. İstanbul: Arıkan Basım.

YENİSEY F. & KUNTER, N. (2005) Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku. İstanbul: Arıkan Basım.

YENİSEY F. (2007) Kolluk Görevleri Açısından TCK-CMK Semineri ve 5681 Sayılı Kanunla Değişen Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları

YENİSEY F., NUHOĞLU A. & KUNTER, N. (2009) Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku. Birinci kitap. İstanbul: Beta Yayınevi.

YILDIRIM, T., YASİN, M., KARAN, N., ÖZDEMİR, E., ÜSTÜN, G. & TEKİNSOY, Ö. O. (2012) İdare Hukuku, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık

YILMAZ, E. (1996) Hukuk Sözlüğü, Ankara: Yetkin Basımevi.

Hizmet İçi Eğitim Programları Kaynak Ders Kitapları: Emniyet Genel Müdürlüğü, Eğitim Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Polis Okulları Ders Kitapları 1 (1997) Ankara: Evren Yayıncılık.

21/07/2004 günlü, 25529 sayılı Resmi Gazete.

Anayasa Mahkemesi Kararı, 26.11.1986 tarih ve E:1985/8, K:1986/27,
RG.14.8.1987-19544

Anayasa Mahkemesi E.1996/68, K.1999/71 (Resmi Gazete,19.01.2001, Sayı 24292,
s.18)

AİHM Kararı, “Günaydın - Türkiye Davası (Başvuru no: 27526 / 95) Strazburg 13
Ekim 2005.

YCGK., 30.3.1987, 1-11/162

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/20645476.asp> (01/12/2012)

<http://www.cnnturk.com/2012/guncel/09/19/polis.copu.bu.hale.getirdi/677301.0/index.html> (01/12/2012)

http://www.tdk.org.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.50c62cfcb35011.76399670 (09.09.2012)

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/gulec1998.pdf>, (19/09/2012)

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/suheylaaydin.pdf>, (19/09/2012)

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/dizman.pdf> (23/09/2012)

http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/12_1997_796_998_999.pdf, (22/09/2012)

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/gunaydin2005.pdf> (01.01.2012)

http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/iskencenin_yasaklanmasi.pdf (2012)

<http://www.tihak.org> (09.09.2012).